

Marià Aguiló, mentor i amic de Jacint Verdaguer

Josep Massot i Muntaner

(Abadia de Montserrat)

La primera relació de Jacint Verdaguer amb Mallorca li devia venir a través dels Jocs Florals de Barcelona de 1865, celebrats al Saló de Cent de la «casa de la Ciutat», el dia 7 de maig «a la una del dia». ¹ Aleshores el jove seminarista, que tot just tenia vint anys, rebé els seus primers guardons literaris ² al costat de diversos escriptors mallorquins, com ara Miquel Zabaleta, Josep Lluís Pons i Gallarza —nat a Sant Andreu de Palomar, però aviat «mallorquinitzat» del tot—, Tomàs Aguiló, Miquel Victorià Amer i la seva muller Victòria Penya —germana del popular poeta Pere d'Alcàntara Peña i resident a Barcelona, com el seu marit—, alguns dels quals no pogueren assistir a la festa. ³

El bessó de l'acte, però, no consistí en la coneixença momentània amb aquests escriptors —tot i que la majoria, un moment o un altre, continuaren relacionats amb Verdaguer—, ⁴ sinó en l'emotiva trobada entre Jacint Verdaguer i Marià Aguiló, que ja era un home fet i prestigiós, atès que havia nascut el 1825 i feia anys que batallava en afers literaris i bibliogràfics, a Mallorca, a València i a Barcelona. ⁵ No va ser en aquest cas un encontre fortuït, ni un contacte episòdic. Ben al contrari, obeïa a un co-

1. Antoni DE BOFARULL; Víctor GEHHARDT. «Acta de la festa». Dins: *Jocs Florals de Barcelona en 1865*. Barcelona: Llibreria de A. Verdaguer, 1865, p. 15.

2. Cf. M. Àngels VERDAGUER PAJEROLS. *Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament, s. d. [dipòsit legal de 2004], p. 24-31.

3. Antoni DE BOFARULL; Víctor GEHHARDT. «Acta de la festa», *op. cit.*, p. 15-16.

4. Cal no oblidar, d'altra banda, que entre els mantenidors hi havia un poeta i erudit mallorquí, Jeroni Rosselló, bon amic d'Aguiló, que també trobarem més endavant.

5. Per a una visió de conjunt de Marià Aguiló, cf. Margalida TOMÀS. *Marià Aguiló*. Palma: Ajuntament, 1984, i la meua síntesi «Marià Aguiló, entre la poesia i l'erudició». Dins: *Escriptors i erudits contemporanis. Segona sèrie*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, p. 9-36.

neixement previ per part de l'un i de l'altre i va resultar decisiu per al jove Verdaguer. M'atreviria a dir, més encara, que el contacte entre Verdaguer i Aguiló no té cap paral·lel en la vida del futur autor de *L'Atlàntida*. Els seus estudiosos han parlat, amb raó, de la influència profunda que exercí sobre ell Manuel Milà i Fontanals⁶ i de l'amistat fraternal que l'uní amb el seu company de Seminari Jaume Collell.⁷ Jo voldria posar en relleu, però, que en el cas de Marià Aguiló s'uniren alhora el mestratge i l'amistat, i que, malgrat les fluctuacions dels temps i sobretot el relatiu distanciament durant l'època més dura de la biografia verdagueriana, fou un mestratge i una amistat sense fissures, que durà fins a la mort d'Aguiló i que hi sobrevisqué pel que fa a Verdaguer, mentre que la relació amb Milà, sempre distant i respectuosa, durà relativament poc temps i l'amistat amb Collell es trencà estrepitosament en començar la «tragèdia» de Verdaguer i no es reféu mai més, ben al contrari, arribà a uns extrems deplorables per totes dues bandes.

És precisament Jaume Collell qui ens ha deixat unes quantes descripcions colpidores de l'inici i de la desclosa de l'amistat entre Verdaguer i Aguiló. A la famosa *Epístola biogràfica* que encapçalava la traducció francesa de *L'Atlàntida* deguda a Justí Pepratx (1887), Collell resumia amb força l'entrada de Verdaguer en el món dels Jocs Florals i el costat que li va fer Aguiló:

Tothom sap l'aparició del poeta en los Jochs Florals de Barcelona l'any 1865; tothom recorda aquell frenètic entusiasmisme que féu retronir lo teixinat de l'històric saló del Consell de Cent al veure sortir d'entre la multitud aquell atordit minyó que portava en triomf l'aymada barretina en la gran festa anyal de les lletres catalanes; mes si tots aplaudiren y celebraren la súbita revelació d'un poeta popular que ab lo romanç dels *Minyons d'en Véciana* s'anunciava, pochs foren los privilegiats que endevinaren en aquella naturalesa inculta y bon xich brava al geni d'alta y poderosa volada. Dels pochs que hi llegiren, millor dit, casi l'únic que de sobte llegí al fons de aquella ànima eleta los misteriosos signes de una predestinació, fou en Marian Aguiló, lo profeta inspirat de la renaixensa catalana, l'apòstol consensut y desinteressat, lo gran encoratjador de la

6. Cf. Manuel JORBA. *Manuel Milà i Fontanals i la seva obra*. Barcelona: Curial, 1984, p. 256-260.

7. Joan REQUESENS PIQUÉ. *Estudis verdaguerians de Jaume Collell*. Barcelona: Editorial Barcino, 1996.

jovenalla de la nostra terra. Ningú com l'Aguiló ha comprès y estimat a Verdaguer, y certament que no s'errà en ses profecies que al principi alguns calificaren d'il·lusions.⁸

Una mica més tard, al pròleg a l'edició de 1907 de *Dos màrtirs de ma pàtria o sia Lluçia y Marcià*, de Verdaguer, Collell dóna més detalls de la trobada amb Aguiló i de l'impacte que causà en el seu amic:

L'endemà se'n anava á Barcelona aquell estudiant de Vich, ab sa barretina moradenca y son bastonet de tortellatge á la ma, pera rebre en la Sala del Concell de Cent una de les ovacions més hermoses y més ben guanyades que s'hagen vist en la festa dels Jochs Florals. Torná de la capital com qui ve d'un llarch viatge; y li costava coordinar la relació de les impressions rebudes. Lo nom que á cada moment li venia als llabis, era'l de Don Marián Aguiló. Ne tornava tan encisat, que li espurnejavan los ulls quan parlava de les abraçades de noble y franca germanor que li havia donat aquell gran mestre mallorquí, l'home que abans que'n Mistral y abans que ningú, pogué dir den Cinto: *Tu Marcellus eris*.⁹

En aquest mateix pròleg, en parlar de l'«ímpetu d'ira» de Verdaguer a causa del suspens que molt vigatanament li havia encolomat un mediocre professor del Seminari, Esteve Serra i Miàs,¹⁰ després del seu èxit als Jocs Florals, Collell torna a fer sortir a rotllo el nom d'Aguiló:

«Què dirám allà baix» m'anava dihent pel carrer, acompanyantlo y conso-lantlo com millor sabia. «Allà baix» volia dir Barcelona, volia dir aquells senyors que l'havían aplaudit y festejat als Jochs Florals, volia dir l'Aguiló que tant l'havía alentat y li havia ofert una amistat lleal, com ho fou tota la vida.¹¹

8. Cito per l'edició de Joan REQUESENS. *Estudis verdaguerians de Jaume Collell*, op. cit., p. 338-339.

9. Collell hi afegeix en nota: «L'Aguiló desitjant tenir un retrato de Mossèn Cinto ab barretina, aprofità una ocasió oportuna per ferlo retratar aixís, però quan ja feya anys que era capellà». Cito segons l'edició de Ricard Torrents: JACINT VERDAGUER. *Dos màrtirs de ma pàtria, o siga Lluçia i Marcià*. Vic: Eumo Editorial / Societat Verdaguer, 1995, p. 265.

10. Per a aquest personatge i per a les càtedres que ocupà al Seminari de Vic, cf. Ignasi ROVIRO ALEMANY. *Diccionari de filòsofs, teòlegs i mestres del Seminari de Vic (1749-1968)*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2000, p. 278-279.

11. Cito segons l'edició de Ricard Torrents: JACINT VERDAGUER. *Dos màrtirs de ma pàtria, o siga Lluçia i Marcià*, op. cit., p. 268.

Molts anys més tard encara, en redactar les memòries *Del meu fadrinatge*, Collell evocava l'escena dels Jocs Florals de 1865 i la relacionava, amb tota la raó, amb la seva pròpia coneixença amb Aguiló, que esdevindria també una amistat profunda i mai no entelada. Val la pena de fixar-s'hi perquè descriu una visita que tant Collell com Verdaguer repetirien moltes altres vegades, en tota mena de circumstàncies:

Tornant a lo del paréntesis,¹² el meteix Cinto quan vingué llorejat dels Jochs Florals del 65, me contá com havia conegut al poeta mallorquí En Marián Aguiló, y que parlantli de mi y de mos escrits en prosa, li havia dit que si jo anava a Barcelona, no deixás de ferli una visita. Donchs al estiu del 66,¹³ tornant d'una passejada que ferem ab la meva mare a la Costa de Llevant, me'n aní de dret al carrer de Sant Felip Neri de Barcelona, y ab una certa emoció, truquí a la porta del més fervent aymador de la Llèngua Catalana y'l més autèntich Patriarca del nostre Renaixement. S'alçá del seu setial d'un estudiet rublert de llibres y de cédules pel Diccionari, y aquell home de mirada viva y escrutadora, m'allargá amorosament les seves mans y'm feu asseure per fascinar-me per primera volta ab aquella conversa que, després per anys seguits, havia de tenir sobre mon esperit la irresistible influencia d'una especie d'embruixament literari. Al influx de la atracció d'aquell vident, se despertá en ma pensa la idea de suspendre per algun temps mos estudis del Seminari y freqüentar les aules de la Universitat, en aquell temps fecunda y gloriosament ocupades per mestres que's deyan Milá y Fontanals, Llorens y Barba y Rubió y Ors.¹⁴

He dit fa un moment que la coneixença entre Aguiló i Verdaguer als Jocs Florals de 1865 no fou de cap manera unencontre fortuït. Ho podem

12. És a dir, la seva anada a Barcelona per estudiar-hi Filosofia i Lletres.

13. Com veurem aviat, es tracta en realitat de 1865 mateix.

14. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*. Vic: Gazeta de Vich, 1920, p. 83. Hi afegeix algun complement Collell mateix a l'article «Parlem de morts. Don Marián Aguiló», aparegut a la *Gazeta de Vich* el 4 de desembre de 1924: «L'alegria que sentia l'Aguiló a cada festa dels Jochs Florals, podent aplaudir a un poeta novell, fou molt major y expressiva al veure pujar a l'estrado a rebre'l premi an en Verdaguer ab sa barretina musca y son bastó de tortellatge. Quan va tornar en Cinto de Barcelona me digué: "Has de anar a conèixer aqueix home." Y vet aquí que per l'estiu de l'any 1865 [l'original diu, en realitat, "1866"] m'hi vaig presentar, en aquell piset del carreró de Sant Felip Neri, hont visqué l'Aguiló molts anys ab sa família, y a les primeres salutacions ja quedà ferma y solidada una amistat que ha sigut per mi un do de la Providència. En Cinto m'havia dit que no hi anàs, a ca l'Aguiló, sense portar-hi algun verset». Cito per l'edició de Joan REQUESENS. *Estudis verdaguerians de Jaume Collell, op. cit.*, p. 410-411.

assegurar a partir d'apunts d'Aguiló mateix (ara a la Biblioteca de Catalunya i conservats durant molt de temps i utilitzats en part per Josep M. de Casacuberta) que vaig tenir la sort de poder donar a conèixer *in extenso* al IV Col·loqui sobre Verdaguer, el 1995.¹⁵ En aquestes notes personals, Aguiló confessa que, tot i que el 1865 no era mantenidor dels Jocs Florals, va tenir l'avinentsa, a casa del retòric i poeta Josep Coll i Vehí —amb la complicitat de l'amic comú Ramon Muns, mantenidor de l'any—, de donar una ullada a les nombroses composicions que havien anat a parar al sac de les peces «dolentes» («al cove», com es deia en llenguatge florallesc), i en va rescatar un poema escrit en una «llengua popular y vulgar» que cap dels «literats coneguts» era capaç de redactar i que, per tant, no responia al «disfrès d'un literat com la samarra y els esclops de l'època pastoril».¹⁶ Es tractava, segons ens revela Aguiló mateix,¹⁷ d'«Els minyons d'En Veciana», una d'aquelles composicions que feien dir en privat a Josep Lluís Pons i Gallarza que «si'l Parnàs pogués traslladar-se a la carnegeria en Verdaguer podria ser poeta, poeta del matadero».¹⁸

És evident, doncs, que Aguiló va influir —a través de Muns i segurament a través de Jeroni Rosselló i potser d'altres mantenidors amics— a premiar un jove Verdaguer, que molts dels seus amics no miraven amb bons ulls, sense adonar-se de la seva «importància poètica» ni de la seva «importància lingüística»; el defensà davant els qui se n'escarriaven «retòricament» i s'indignà davant els «escarafalls» que en feia Josep Leopold Feu a l'Ateneu de Barcelona.¹⁹ Més encara, quan li fou lliurat el

15. «Jacint Verdaguer i la poesia popular». Dins: *Anuari Verdaguer 1995-1996*. Vic: Eumo Editorial / Societat Verdaguer, 1999, p. 157-188. Citaré sempre aquest treball segons la nova versió, corregida i ampliada, dins el meu llibre *Escriptors i erudits contemporanis. Tercera sèrie*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, p. 69-122.

16. *Escriptors i erudits contemporanis. Tercera sèrie, op. cit.*, p. 85. Cf. també Josep M. de CASACUBERTA. «Els primers estímuls que Jacint Verdaguer rebé dels Jocs Florals». Dins: *Estudis sobre Verdaguer*. Vic / Barcelona: Eumo Editorial / Editorial Barcino / Institut d'Estudis Catalans, 1986, p. 233-234, i Joan REQUESENS. *Estudis verdaguerians de Jaume Collell, op. cit.*, p. 349-350.

17. Vegeu *Escriptors i erudits contemporanis. Tercera sèrie, op. cit.*, p. 86.

18. Apunt d'Aguiló citat a *Escriptors i erudits contemporanis. Tercera sèrie*, p. 87. Ibídem trobareu una altra nota d'Aguiló que confirma que el primer any, és a dir el 1865, «En Pons digué que [Verdaguer] havia confós el Parnàs ab l'Escorxador».

19. Cf. els textos citats a *Escriptors i erudits contemporanis. Tercera sèrie, op. cit.*, p. 87.

guardó al Saló de Cent, Aguiló va començar una «ovació» que després es generalitzà,²⁰ i tot plegat el va electritzar, fins al punt que més endavant escriuria:

*Este año [1865] la aparición en los Jochs Florals de un joven payés, cavador de la plana de Vich, estudiante a la vez de teología, me hizo salir de mis casillas, y tuve una de las mayores satisfacciones de mi vida.*²¹

Verdaguer no era pròpiament pagès ni cavador, tot i que a can Tona ajudava en les feines del camp, com abans ho havia fet a casa seva, però això no té cap importància en aquest moment. Sí que en té el fet que entre ell i Aguiló sorgí un fortíssim corrent de simpatia mútua, que creixeria ràpidament i que ja no minvaria mai. Aguiló mateix ens fa saber que aquest primer contacte no es va limitar a l'estona que parlaren al Saló de Cent, sinó que l'endemà encara acompanyà «aquell pagès» a la Portaferrixa, on trobaren el periodista Joan Mañé i Flaquer. Aguiló li presentà Verdaguer amb unes paraules que deixen molt clar el concepte que se n'havia fet i les esperances que hi havia posat:

Fins ara el planter dels Jochs, si bé ens ha donat més de lo que s'esperava, no'ns havia tret de nou més que acàcies, eucaliçts y altres brolls d'arbres de molta fulla y fusta albenca y falsa y de poca durada; ara, però, ha arribat un plançó de roure de l'alta montanya o d'abet pirinaich.²²

La primera carta de Verdaguer a Aguiló que ens ha arribat, escrita des de can Tona el 20 de maig de 1865, ben pocs dies després de la festa dels Jocs Florals de Barcelona, ens confirma que les converses entre l'un i l'altre anaren molt més enllà d'una salutació rutinària i breu. Verdaguer encara hi tracta Aguiló de «Molt Sr. meu», però se li adreça amb confiança i se li ofereix com el «més lleial, encara que'l menos espresiu de sos servidors». Li envia «cuatre cansons», per si «l'hi són de alguna utilitat. Si aixís fos, li embiaria las demás que tinch recullidas, y pel temps més ben empleat de ma vida tindria 'l que gastare en copiar-ne de novas», i li dóna notícies del «romans de què li parlí», relacionat amb el bandoler Serrallonga, respecte al qual havia fet unes gestions

20. Ibidem, p. 86.

21. Text publicat ibidem.

22. Ibidem.

infructuoses. En anar a Serrallonga, «un casinyot dels més rònechs de la Guilleria», ho trobà tot aspre. «Però lo més aspre pera mi fou lo no poder complàurer al més franch, al més amable, al més falagador dels poetes populars».²³

Al cap d'un mes, el 30 de juliol de 1865, Verdaguer tornava a escriure a Aguiló —aquest cop «Amich y Senyor meu»— des de can Tona, ple d'enyorança envers la ciutat que tractava —sense cap sentit despectiu— de Babilònia i encara sorprès per la rebuda que li havien fet «lo S[enyor Antoni de] Bofarull», president del Consistori, «y sos companys mantenidors, que tan francament posaren la primera i pudè la darrera fulla de llorer que hombrejarà mon fron[t], encara que no vehessen en mi més que un rústech, un desmanegat treballador de la terra». Li demanava sobretot que rebés bé «[e]l portador» de la carta, és a dir, «l'amich que més estimo», Jaume Collell, i que li donés notícies literàries, «si cap n'hi hagués, que pogués alegrar a qui, com ja sap V., té consagrats a l'len-guatge de sa terra son enteniment y sa vida». Per acabar d'aconseguir la seva benevolència, li deia que Collell l'ajudava «a arreplegar y a estudiar las cansons de la vellura (algunas n'hi envio, copiadas per ell, que ja coneixerà V.)».²⁴

Com ja sabem, Aguiló i Collell es trobaren a Barcelona i la seva amistat devia refermar encara la que tots dos tenien amb Verdaguer. Tot just un mes després, el 14 d'agost de 1865, Collell comunicava a Aguiló: «En Jacinto ha estat mol[t] content de las visitas que jo he fet a vustè» i li expressava la satisfacció —que devia ésser compartida— d'haver-se pogut posar en contacte amb «lo millor paladí de la llengua catalana».²⁵

De bon començament, doncs, Aguiló i Verdaguer —i de passada Collell— es feren amics a partir del gust per la llengua i sobretot de l'interès per la poesia popular, que tant l'un com l'altre havien mamat des de la infantesa. Verdaguer, com és prou sabut, va passar a Manuel Milà i Fontanals material per al seu *Romancerillo*, però en féu arribar molt més —centenars de versions diverses de cançons— a Marià Aguiló, el qual

23. *Epistolari de Jacint Verdaguer*. Volum I (1865-1877). Transcripció i notes per J. M. de Casacuberta. Barcelona: Editorial Barcino, 1959, p. 18-19. Com sempre que cito aquest *Epistolari*, hi regularitzo l'accentuació i, si escau, hi afegeixo apòstrofs.

24. *Ibidem*, p. 27-29.

25. Citat per CASACUBERTA, *ibidem*, p. 30, n. 12.

només en pogué aprofitar una part molt petita a l'únic volum del *Romancer* que va veure la llum.²⁶

Aguiló, però, no es va limitar a aprofitar l'aptitud i la bona voluntat del jove Verdaguer per ampliar la seva col·lecció de cançons populars, sinó que el va estimular de moltes maneres perquè desplegués els seus dots d'escriptor i es donés a conèixer a través dels Jocs Florals de Barcelona. Ens consta que Verdaguer li féu arribar tot seguit els seus poemes inèdits, signats probablement amb el pseudònim «Un fadrí de muntanya», i Aguiló, no gens propens a les expansions epistolars, li expressà, els primers mesos de 1866, «tot lo meu agraïment pels favors que li dech» (cançons, adagis i llistes de paraules destinades a l'inventari de la llengua)²⁷ i «tota la meua admiració y estimació pel *fadrí de montanya*», alhora que li suggeria: «Los Jochs Florals esperen de V. un bon romanç pel premi d'en Manso, sens perjudici de lo que tenga fet», i li recomanava: «No oblidi la seua llet, les cansons populars, y, sempre que se escaygui, replegue'n, que fins los trossets me'n són bons».²⁸

26. No m'entretinc en aquest punt, molt ben tractat per Josep M. de CASACUBERTA. «Jacint Verdaguer col·lector de cançons populars». Dins: *Estudis sobre Verdaguer*, p. 29-83, que vaig poder completar al treball esmentat «Jacint Verdaguer i la poesia popular» (dins: *Anuari Verdaguer 1995-1996*. Vic: Eumo Editorial / Societat Verdaguer, 1999). Encara el 28 de gener de 1872 Collell donava a entendre a Aguiló que Verdaguer l'anomenava el «senyor de les cançons» (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 126, n. 7).

27. Ara no m'interessa directament el tema de la contribució de Verdaguer als fitxers lexicogràfics d'Aguiló, però no vull deixar d'esmentar que Verdaguer no deixà mai de petja el tema. Encara el 8 de gener de 1871 li enviava una llista de «noms de bolets» (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 95) i els primers mesos del mateix any li prometia «una altre llisteta de termes, com la de temps passat» (ibídem, p. 107), i el 14 de juliol de 1883 comentava a Collell des de Vernet: «L'Aguiló faria aquí una verema de paraulas» (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, IV. Transcripció i notes per J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas. Barcelona: Editorial Barcino, 1974, p. 75). Fóra bo de fer una recerca entre els materials del Diccionari Aguiló conservats a l'arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans per veure si hi ha manera d'identificar-hi les aportacions verdaguerianes. Pel que fa als adagis, vegeu *Epistolari de Jacint Verdaguer*, XI. Transcripció i notes per J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas. Barcelona: Editorial Barcino, 1993, p. 249 i 250, n. 2.

28. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 35 (i nota 3 de la p. 36). Aguiló hi tractava Verdaguer d'«Estimadíssim» i Miquel Victòria Amer afegia a la carta una breu postdata «Per lo bon fadrí de montanya, escrita sols per saludarlo, son amich y apassionat» (ibídem, p. 35). Josep M. de Casacuberta tenia entre els seus papers verdague-

Als Jocs Florals de 1866 Verdaguer arrebegà quatre accèssits, per «Lo roser del mas d'Euras», «Nit de sanch», «Sospir del ánima» i «Al héroe montanyés En Josep Manso»,²⁹ mentre que Marià Aguiló hi aconseguia la Flor Natural i la Viola d'Or i Plata, que li valgueren el títol de Mestre en Gai Saber. Aquell any Verdaguer no acudí a la festa, bé que aviat se'n penedí: al cap de pocs dies escrivia a Aguiló donant-li l'enhorabona per «aqueixos dias de lluyta», que per a ell eren «dias de plaher» en veure que els «diaris anàvan plens del nom de V. y de son triumfo; y crega que si n'hagués sabut rastre un dia avans, solament pera afegir unas mans al picament, baixava a Barcelona. Però ja que està llest això, prengase'n la bona boluntat que, en aquestas quatre rallas, ab lo cor y l'ànima li envío».³⁰ Aguiló, però, no quedà content de les decisions finals del jurat, presidit per Pau Valls. Als seus apunts íntims recordava que «l'any 66 escandalisava el consistori la *Nit de sanch*. Lo que constituïa la força de la llengua y la revelació del poeta esborronaven als mestres o'ls retòrics», i confessava que, com l'any anterior, havia fet pressió perquè Verdaguer fos premiat i no se sentia feliç del resultat de les seves gestions prop de Víctor Gebhardt perquè no fossin excessivament exigents amb Verdaguer:

Acompañí en Guervart tota la Boqueria demanant que no fossen esquitarells. En Cinto envià al Consistori sense firmar res. Me vatax arrepentir dels premis que hi vatax tenir.³¹

Aguiló degué tenir un nou disgust per culpa d'aquests quatre accèssits de Verdaguer. Es veu que el secretari del Jocs Florals de 1866, Robert Robert, va perdre'n els originals i demanà ajuda a Aguiló perquè n'aconseguis una altra còpia a través de l'autor, el qual li escriví el 2 de març de

rians, ara a la Biblioteca de Catalunya, una llista de trenta-quatre «Títols de les cançons del *fadrí de montanya* (Jacinto Verdaguer)», datada el 1865 (Narcís GAROLERA. *Poesies juvenils inèdites de Jacint Verdaguer*. Vic: Publicacions del Patronat d'Estudis Osonencs, 1996, p. 18-19).

29. Cf. M. Àngels VERDAGUER PAJEROLS. *Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona*, *op. cit.*, p. 31-37.

30. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 37. El 16 de maig del mateix any 1866, Collell felicitava igualment Aguiló i li comentava que havia «arribat al cimarral del arbre, com diu en Jacinto» (text citat per CASACUBERTA, *ibídem*, p. 38, n. 5).

31. Text citat a *Escriptors i erudits contemporanis. Tercera sèrie*, *op. cit.*, p. 87.

1867 dient-li que no sabia com solucionar-ho.³² En tot cas, o bé sortiren els originals perduts, o bé Verdaguer féu mans i mànigues per reconstruir-los, atès que totes quatre peces apareixen al volum corresponent.³³

Bastant abans del 15 de gener de 1867, Verdaguer tornà a veure Aguiló a Barcelona i molt probablement —com altres vegades— posà a casa seva.³⁴ El dia 15, en efecte, li donava les gràcies, amb molt de retard, per les seves amabilitats, i s'excusava de les males estones que li va fer passar, en trobar-se indisposat, tot i que a l'hora de la veritat «no va ser res de lo que aparentaba, de manera que l'endemà que vaig poder respirar los ayres de Montanya quedí bo y sa, com si res no fos estat».³⁵ El 12 de desembre del mateix any 1867 Verdaguer tornava a escriure a Aguiló —«Caríssim amich y senyor meu»— després d'haver-lo vist a Barcelona per les festes de Tots Sants, és a dir, al voltant de l'1 de novembre, i aquest cop es referia a un altre dels aspectes en què rebé la seva ajuda sempre que en tenia necessitat: li demanava si «en la biblioteca que està a sa direcció hi havia res» que li pogués «aprofitar» per a les cabòries que li ballaven pel cap, «ja fos sobre personatges anteriors o contemporànecs a Colom, sobre les menes d'aucells y arbres, sobre religió y estranyesas de la terra».³⁶

El 1868 Verdaguer tingué una gran desil·lusió als Jocs Florals.³⁷ Hi havia presentat, ens explica Jaume Collell, «una especie d'esbòç de *La Atlántida*, un cant en alexandrins titolat *L'Espanya naixent*», que no féu el pes als membres del jurat, presidit per Víctor Balaguer. Verdaguer, en saber-ho per Collell mateix abans que el veredictes es fes públic, anà a Barcelona ben decidit «a donar unes quantes garrotades a n'en Ba-

32. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 53-54.

33. *Jochs Florals de Barcelona en 1866*. Barcelona: Establiment Tipogràfic Editorial de Salvador Manero, 1867.

34. El 25 de desembre de 1868 Verdaguer comunicava a Aguiló la mort d'un oncle i li explicava que ell el coneixia, «pus fa un any y mitj que'l vatx acompanyar, o'm vingué a trovar, ab dos altres homes del meu poble, a casa de vostè» (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, op. cit., I, p. 70). No sabem si es tracta de la mateixa visita o d'una altra, és clar.

35. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 49-50.

36. Ibídem, p. 64-66. Cf. Joan TORRENT I FÀBREGAS. «Introducció». Dins: *Escrips inèdits de Jacint Verdaguer*, II (*Colom*). Barcelona: Editorial Barcino, 1978, p. 12-14 (Aguiló degué llegir un manuscrit d'aquestes primeres provatures).

37. Cf. M. Àngels VERDAGUER PAJEROLS. *Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona*, op. cit., p. 37-40.

laguer», amb el bastó que duia a la mà. Collell, per tranquil·litzar-lo, el va «acompanyar de dret a casa l'Aguiló». L'endemà acudiren a la festa i Verdaguer hi segué al costat d'un poeta que possiblement havia conegut — com tants altres — a través d'Aguiló, el mallorquí Ramon Picó i Campamar, amb qui l'uniria una fonda amistat. Després Picó explicà a Collell que «en Cinto li havia contat escenes de baralles ab pagesos y carreters, y li havia dit que en sabia de mesurar bastonades».³⁸ Aguiló devia contribuir a apaivagar l'irritable seminarista vigatà i el compensà amb una delicadesa que Verdaguer li agrairia tota la vida: a l'Ateneu li va presentar Frederic Mistral, pel que sembla a través de Víctor Balaguer mateix.³⁹ Conrad Roure, a les seves memòries, ens explica que el dia de la festa dels Jocs «*por la noche tuvo efecto el consabido banquete, al que, además de la reina de la Fiesta y poetas premiados, asistieron, como es natural, los representantes de las diversas regiones invitadas y otros muchos poetas catalanes, entre los que recuerdo a don Mariano Aguiló, Lasarte, Calvet, Quintana, Bofarull, Verdaguer, Milà y Fontanals, Maspons y otros varios. — El banquete terminó en medio de calurosos brindis pronunciados por los concurrentes*».⁴⁰

El 1869 Verdaguer fou mantenidor dels Jocs Florals,⁴¹ qui sap si amb alguna intervenció per sotamà d'Aguiló, tal com tenia per costum quan li era possible. Sí que és segur que el dia de Sant Jordi d'aquell any es trobava a Barcelona i que Aguiló el dugué a la capella de Santa Àgata i al palau de la Generalitat.⁴² Casacuberta conjectura que Verdaguer es degué que-

38. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, op. cit., p. 88-89.

39. Cf. Josep M. de CASACUBERTA. «Sobre la gènesi de "L'Atlàntida" de Jacint Verdaguer». Dins: *Estudis sobre Verdaguer*, p. 122-123, i Joan REQUESENS. *Escrips verdaguerians de Jaume Collell*, p. 257-265 i 412-414. El 25 de desembre de 1868 Verdaguer escrivia a Aguiló, «Molt amich meu y mestre estimadíssim»: «Una alegria més complerta de la que tingui al dia en què lo gran poeta de Provensa posà las mans en mon front, aguaytantho vostè, umple mon pit ara que lo senyor Bisbe hi ha posat també las sevas» (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 69; al·lusió al sotsdiacònat).

40. Conrado ROURE. *Recuerdos de mi larga vida*, III. Barcelona: Biblioteca de «El Diluvio», 1927, p. 44.

41. Cf. M. Àngels VERDAGUER PAJEROLS. *Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona*, op. cit., p. 87-88.

42. Carta d'Aguiló al seu pare, del 23 d'abril de 1869, esmentada per Casacuberta a *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 75, n. 3.

dar uns quants dies a la capital per prendre part en les deliberacions del consistori. De fet, el dia 27 d'abril escrivia a Aguiló des de can Tona i li comentava amb tota confiança:

Després d'haver-nos dit l'adéu ahí [*sic*] passada, en lo curt espay d'una hora que deguí gastar desde casa de V. fins al carril, me demanaren no sé quantas targetas pels jochs florals, y'ls matexos me feren pensar ab altres que m'en demanaran desseguit que'm sàpigan a Barcelona.

Són personas estimadas, y amichs montanyesos la major part, de qui si he rebut molts serveys, no'ls en poguí tornar may un, perquè, com ja sab V., só pobre de béns y de saber y de tot lo que agrada al món; y Déu sab si en los dias que'm réstan de vida 'ls poré fer lo segon. Per axò he pensat de venir jo mateix a cercar los papers a casa de V. dissabte vespre, y distribu-hirms tots los que sobren a V.⁴³

Aquestes indicacions ens confirmen la familiaritat de Verdaguer amb Aguiló, el qual, com assegurava la mateixa carta, no li «regateja pas la vianda a taula, ni 'ls concells y la poesia en son estudiet».⁴⁴

Tal com estava previst, el diumenge dia 2 de maig de 1869 tingué lloc la festa dels Jocs Florals i Verdaguer va contribuir a premiar-hi el seu amic Jaume Collell i el parent i col·laborador d'Aguiló Tomàs Forteza, amb qui potser ja havia coincidit en alguna de les visites que tots dos feien a Barcelona, l'un des de can Tona i l'altre des de Palma.⁴⁵ Llavors devia manifestar-se el goig d'Aguiló en veure com suraven els poetes de Vic, tal com explica Jaume Collell en un article de 1924:

Aleshores succehí, després dels triomfs d'en Cinto, que no passava's pot dir cap any que no sortís als Jochs Florals un nom vigatà, y l'Aguiló, al dar-nos la forta abraçada el dia de la festa, solia dir-me a mi: «Ja'm semblava que de la Plana de Vich n'havia d'eixir un estol de poetes y escriptors catalans».⁴⁶

La simpatia que Aguiló sentia envers els vigatans queda ben reflectida en unes ratlles que va enviar precisament a Tomàs Forteza el 15 d'octubre de 1869, referents a Jaume Collell:

43. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 74.

44. *Ibidem*.

45. Vegeu *Jochs Florals de Barcelona en 1869*. Barcelona: Llibreria de Àlvar Verdaguer, 1869.

46. Citat per Joan REQUESENS. *Estudis verdaguerians de Jaume Collell*, *op.cit.*, p. 411.

En Collell es de Vich, ahont hi ha un *esbart* que simpatisa molt en sos poetes mallorquins. Ja'm diràs què te assemblen les que t'envi de aquest autor molt jove que ara viu a casa.⁴⁷

Val a dir que aquest esment a l'Esbart de Vic no procedeix només de les informacions que Aguiló en podia tenir a través de Collell mateix i de Verdaguer. A partir del final de gener de 1869, Aguiló havia hagut de passar una llarga temporada a Vic, per enutjosos afers del seu càrrec de bibliotecari,⁴⁸ i ho aprofità per conèixer de prop els «catalanistas d'assí dalt», que aviat n'enyoraven «la companyia».⁴⁹ La immersió d'Aguiló en el que tant ell com Verdaguer anomenaven la «muntanya» es completà durant l'estiu de 1870, quan es refugià a Vic amb la seva família fugint de la febre groga de Barcelona,⁵⁰ i hi romangué fins a mitjan desembre del mateix any.⁵¹ Aquestes dues estades —no cal dir-ho— contribuïren a augmentar encara més la intimitat entre Aguiló i Verdaguer, com ho demostra prou la correspondència d'aquest temps. Verdaguer manifesta a Aguiló que l'enyora encara més que no els seus companys d'Esbart, li fa saber que tindria ganes d'anar més sovint a Barcelona a veure'l i li confessa que se sent molt tímid quan el té al davant. «Si fa o no fa», li diu, «me passa a mi respecte de vostè lo que als fadrins d'assí quant van a veure la minyona», és a dir, la promesa. «Uns quans dies avans faig uns fexos de pensaments pera dir al Senyor Aguiló; penso com ferho pera quedarhi millor; baxo, arribo a casa de vostè y, al badar la boca, me sento ab tota la fredor dels Pirineus damunt del cor; y no he tornat a pujar may sense pensar que'l só dexat malcontent».⁵²

47. *Mariano Aguiló y la «Renaixença» a través de un epistolario de 266 cartas a Tomás Forteza (1867-1897)*. Presentació per Josep A. Gomis. Barcelona: Biblioteca Balmes, 1966, p. 12. En corregeixo la data d'acord amb Joan REQUESENS I PIQUÉ, *Jaume Collell i la Renaixença*. Tesis doctoral inèdita. Universitat de Barcelona, 1992, I, p. 97, n. 212.

48. Cf. Jaume COLLELL, *Del meu fadrinatge*, op. cit., p. 109-114.

49. Carta de Verdaguer a Collell, juny de 1869 (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 78).

50. Vegeu l'article de Collell «Parlem de morts. Don Marian Aguiló», del 1924, reproduït per Joan REQUESENS, *Estudis verdaguerians de Jaume Collell*, op. cit., p. 411.

51. Cf. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 94-96.

52. Carta de Verdaguer, juny de 1869 (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 78). I una mica més tard, els primers mesos de 1871, responent sens dubte a una invitació d'Aguiló que vagi a Barcelona, li contesta: «Diga'm V. també, quan m'escriga, si trigarà gayre a venir, perquè l'anyoro molt y voldria dirli moltes coses» (ibídem, p. 107). Ja abans, a la mateixa carta, li havia dit: «Tots estem bons, los amichs d'assí dalt, però anyorem molt a Vostès» (ibídem).

Entre el 1869 i el 1870, doncs, els contactes entre Aguiló i Verdaguer esdevenen més sovintejats i més amicals que mai. En aquest temps Aguiló tingué relació amb el pare⁵³ i la mare de Verdaguer i devia seure algun cop «al ascó de can Tona, entre'ls els amichs seus que ab tant afecte l'hi esperàvan».⁵⁴ Féu llargues converses amb Verdaguer mateix, alguna de les quals durà un parell de dies,⁵⁵ en rebé còpia de poemes que anava component⁵⁶ i d'una manera ben especial l'acompanyà en la solemne celebració de la seva primera missa, entre un dolmen i un altar, a l'ermita de Sant Jordi de Puigseslloses, el 2 d'octubre de 1870, en la festa literària posterior a la font del Desmai i a l'àpat ofert pels padrins de Verdaguer.⁵⁷ Gairebé vint-i-cinc anys més tard, el 1896, en plena tragèdia personal, Verdaguer recordava la seva missa nova en un article esplèndid aparegut a *L'Atlàntida* i no deixava d'assenyalar-hi: «Don Marian Aguiló, lo poeta de fantasia tan gran i rica com son cor, i mossèn Jaume Collell, que no era mossèn encara, me feren costat, ajudant-me aquest la missa.»⁵⁸ Ben aviat Verdaguer s'esplaiaria llargament amb el seu «Estimadíssim amich», amb motiu de la mort de la seva mare, en una carta ben coneguda del 8 de febrer de 1871, que és alhora un document d'una enorme importància i una peça literària de primer ordre.⁵⁹

53. Coneixem fins i tot una carta que aquest li adreçà el 25 de març de 1871 (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 236-237).

54. Carta de Verdaguer, 8 de gener de 1871 (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, 94).

55. Cf. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 94 i 96, n. 7.

56. Sabem, per exemple, que el 2 d'octubre de 1870 Verdaguer envià des de Vic a la seva futura muller, Francisca Miró, el poema inèdit «Sant Francesc s'hi moria» (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 233-235). El 22 de novembre del mateix any Verdaguer donà a Aguiló, a Vic, «una poesia preciosíssima al Cor de Jesús» (ibídem, p. 108, n. 8). Els primers mesos de 1871, li envià «lo sermonet, o sermonot, de l'*Infern*», tot complint una promesa que havia fet i refiant-se de la que al seu torn féu Aguiló «de no ensenyarlo a persona humana» (ibídem, p. 107).

57. Cf. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 93-94 (amb una descripció de l'acte feta per Plàcid Aguiló, que també hi assistí); Joan REQUESENS. *Estudis verdaguerians de Jaume Collell*, op. cit., p. 342-343, 390-392 i 411.

58. Jacint VERDAGUER. «Records de ma missa nova». Dins: Jacint VERDAGUER. *Prosa*, a cura de Joaquim Molas i d'Isidor Cònsul. Barcelona: Proa, 2003, p. 511-515. Sabem que Verdaguer, quan Aguiló encara era a Vic, el 22 de novembre de 1870, va dir-hi missa en sufragi de la mare d'aquest, que feia vint-i-sis anys que era morta (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 108, n. 8).

59. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 96-101. Cf. ibídem, p. 106, n. 72.

Ens allargariem massa si haguéssim de passar revista a totes les manifestacions d'amistat entre Aguiló i Verdaguer que proliferen durant aquests anys i els següents, tant als epistolaris entre ells dos com en altres cartes de Verdaguer, d'Aguiló o de Collell. L'abundosa documentació que ens ha arribat demostra prou l'interès constant d'Aguiló per Verdaguer, en la seva difícil etapa de vicari de Vinyoles d'Orís, en la seva primera malaltia i en el moment que va decidir d'embarcar-se cap a Amèrica. Tot i que Verdaguer, en començar l'activitat apostòlica, s'acomia, si més no retòricament, dels amics de Barcelona,⁶⁰ l'hi trobem a casa de Marià Aguiló al final d'abril de 1871 —hi devia acompanyar Collell als Jocs Florals el 7 de maig—;⁶¹ la primavera de 1872, després de Pasqua;⁶² el desembre de 1873;⁶³ al començament de 1874...⁶⁴ Podem comprovar que envia constantment a Aguiló poemes que escriu o que edita i li'n demana opinió.⁶⁵ Encara l'estiu de 1874 —quan ja no era a Vinyoles— li fa arribar

60. Carta a Marià Aguiló del 8 de setembre de 1871, en la qual li dona la notícia que ha de «comensar la vida de vicari» (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 117-118; cf. els fragments de cartes de Collell a Aguiló sobre Verdaguer, ibídem, p. 119-120). És cert, de tota manera, que la vida parroquial lligava molt més Verdaguer. Al final de gener de 1872 escrivia a Aguiló que tenia ganes de veure'l, «però ara, havent de demanar llicència, ab més d'un amo, y estan[t] lligat al ramadet parroquial, no sé si gosaré» (ibídem, p. 125).

61. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 109. Cf. M. Àngels VERDAGUER PAJEROLS. *Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona*, op. cit., p. 83.

62. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 129. El 17 de maig de 1872 Aguiló escrivia a Tomàs Forteza: «He tengut una pila de dies a en Collell y sobre tot a en Jacinto Verdaguer» (*Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, op. cit., p. 30).

63. Carta d'Aguiló a Tomàs Forteza del 12 de desembre de 1873 (*Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, p. 43). No podem oblidar que Verdaguer obtingué la Viola d'Or —amb «Plor de la tortra»— i el premi de la creu d'or esmaltada oferta per les tres associacions catòliques de Barcelona —amb «La batalla de Lepant»— als Jocs Florals de 1873, presidits pel mallorquí Jeroni Rosselló i Ribera i entre els mantenidors del qual hi havia Marià Aguiló. Aquell any, però, Verdaguer no acudí a la festa. Cf. VERDAGUER PAJEROLS, M. Àngels. *Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona*, op. cit., p. 43-45.

64. El 9 de gener de 1874 Aguiló escriu a Tomàs Forteza que Collell i Verdaguer «diran unes quantes misses» pel difunt Guillem Forteza i Valentí, «que anirem tots a oir quant mon pare puga sortir de casa» (*Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, p. 45). Hi degué tornar també una mica més tard, amb motiu dels Jocs Florals (cf. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 144).

65. Remarquem una carta d'Aguiló a Tomàs Forteza del 22 de desembre de 1871, significativa de la relació d'Aguiló amb els escriptors vigatans: «Mossèn Cinto Verdaguer me ha enviat per tu les cansonetes de Nadal que te incloch. El cant les

des de «casa de Mossèn Jaume» Collell la «Balada de Sant Francesc», és a dir, «Sant Francesc s'hi moria», premiada aquell any amb la Viola d'Or als Jocs Florals,⁶⁶ juntament amb una nota explicatòria que probablement havia estat proposada pel seu mentor, i hi afegia: «Li estimaria que me corregís lo que no li agrada.»⁶⁷ D'altra banda, Aguiló l'aconsella, li demana que no deixi la poesia per la pastoral,⁶⁸ afavoreix en algun cas la publicació de les seves obres i en fa la propaganda,⁶⁹ i l'ajuda per a l'adquisició

realça molt, però així y tot tenen colcom de particular que justifica la meua afició als poetes montanyesos, sense oblidar per açò gens als de la *illa daurada*» (*Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, p. 27). Sobre aquestes i altres cançons de Nadal de Verdaguer, vegeu *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 121-123 i 123-124.

66. Presidits per Albert de Quintana. Marià Aguiló també n'era mantenidor. L'«Acta de la festa» del volum corresponent dels Jocs Florals fa constar que «a sa invitació [de Verdaguer] ha llegit la poesia l'adjunt D. Felip Pirozzini y Martí» (p. 27). Cf. M. Àngels VERDAGUER PAJEROLS. *Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona, op. cit.*, p. 45-48.

67. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 144-145. Cf. ibídem, p. 147.

68. El 30 de març de 1872, per exemple, li deia: «Si sabesses lo que me agradaren tes poesies de cansons de Nadal, no'm planyeries les que fas. Esper que'l descans del teu ministeri te dexarà recordar dels teus devers de poeta català ara que se acosta el bon temps» (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 130).

69. El 10 d'agost de 1872, per exemple, Aguiló feia saber a Tomàs Forteza que havia «feta posar a la Renexença» una poesia titulada «Avant», «en companyia de la poesia d'en Querol y la d'en Verdaguer. Són tres bones peces que no's fan gens de mal y que mostren lo qu'em avençat en unitat de llenguatge» (*Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, *op. cit.*, p. 33). En efecte, *La Renaxensa* del 15 de juny de 1872 (any II, núm. 10) inclou «Patria, Fides, Amor», de Vicent W. Querol; «Jesús als pecadors», per Jacint Verdaguer, i «Avant», per Gabriel Maura. Acompanya aquests tres poemes un davantal titulat «*Patria, Fides, Amor* d'en Wenceslau Querol de Valencia, *Jesús als pecadors* de Mossèn Jascinto Verdaguer de la plana de Vich y *Avant* d'en Gabriel Maura de Mallorca», signat F.M.A., és a dir «Fuster, Marian Aguiló» (p. 113-114). En aquestes pàgines, oblidades fins ara, Aguiló posa en relleu la bellesa de les «tres flors novelles» que recull —procedents de *Las Provincias*, del *Mensajero del Corazón de Jesús* i de la *Revista Balear*— i assenyala que ni «los crítichs mes delicats» no «sabrán distingir, quina d'elles sia catalana mes vera ni manco endevinarne pe'l llenguatge de les poesies la pàtria de sos inspirats autors, cada un nat en diversa provincia del nostre antich reyalme. — Ygualment parla y escriu á la fi (com es natural, essent una no mes la llengua) lo fill de la montanya, que'l de la marina; lo del continent, que'l de les illes; lo mateix lo catalá, que'l valenciá y'l mallorquí». El petit comentari d'Aguiló al poema de Verdaguer és aquest: «Desencantats de les il·lusions, sòmnis y vanitats mundanes entrém al temple á rebre ab místich escalf la preciosíssima sanch, que del cor obert de Jesús ab lo cálzer de son cor ens dona lo novell y fervorós sacerdot, cantant ab els

dels llibres que necessita per als seus projectes, tant els referents a *L'Atlàntida*⁷⁰ com els menys ambiciosos de goigs del Cor de Jesús o altres obretes similars.⁷¹

Voldria remarcar d'una manera especial que quan Verdaguer fa arribar a Aguiló, els darrers dies de desembre de 1871, el seu full de *Noves cançons de Nadal*, tan divulgat, li demanà que el repartís entre els «amichs que solia veure a casa seva», tant si hi posava com si només hi anava de visita, i entre aquests amics esmenta no solament alguns mallorquins — Pons i Gallarza, Tomàs Forteza, Ramon Picó i Campamar, Victòria Peña d'Amer —, sinó també prohoms de la intel·lectualitat barcelonina com ara Manuel Milà i Fontanals, Xavier Llorens i Barba, Estanislau Reynals, Josep de Palau, Joan Montserrat i Archs o Terenci Thos i Codina.⁷² A aquesta llista impressionant caldria afegir-hi, ara o una mica més endavant, altres mallorquins que van estudiar a Barcelona i que es reunien al voltant d'Aguiló, com ara Miquel dels Sants Oliver, Joan Lluís Estelrich, Miquel Costa i Llobera, Joan Alcover, Antoni M. Alcover i altres. Marià Aguiló, doncs, no solament donava acolliment a mossèn Verdaguer, sinó que el presentava als seus contertulians, s'alegrava de veure que s'anava introduint en la vida literària de Barcelona i de Mallorca i mirava de fer-lo conèixer a través de tots els mitjans on tenia influència.

Sabem que Aguiló, igual que Collell, veia amb preocupació l'evolució del seu protegit durant el període que feia de vicari a Vinyoles d'Orís. El 23 de juliol de 1872 comentava a Collell:

En Cinto necessita un cuidado i alimentació especials, i no fa res del que deuria fer. Mira de fer-li prendre la llet de burra i d'arrancar-lo de la vicaria. Llàstima que no tinga un superior que sàpiga d'higiene. Digali tot el que t'ocorri de part meva. Si ara li escrivia, li faria massa por, perquè en tenc.⁷³

Més endavant, Aguiló sí que devia parlar directament amb Verdaguer de la seva salut malmesa. És significatiu que l'estiu de 1874, quan ja havia

Angels del Cel, suspirant ab les santes Vergens, y defallint d'amor ab el bon Deu, mort clavat en creu per redimirnos.»

70. Cf. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 110-111 i 130-131.

71. Cf. ibídem, p. 113, 114 (n. 7) i 116.

72. Ibídem, p. 123.

73. *Gazeta de Vich*, 26 de maig de 1936, transcrit a *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 142, n. 4.

deixat Vinyoles i es trobava a Vic, a casa de Jaume Collell, Verdaguer comentés a Aguiló que «digués a'n Monserrat [el metge i amic comú Joan Montserrat i Archs] que no sé quina recepta és la dels polvos que'm digué havia de pendre. Si té ocasió de ferm'ho saber, li estimaria molt».⁷⁴

L'octubre de 1874, quan Verdaguer ja tenia decidit d'anar cap al Nou Món, escriví al seu pare, des de Barcelona, que havia «vist los Srs. Aguiló [Marià i Plàcid] y'm demanaren per vós».⁷⁵ El 26 de desembre del mateix any, des del port de Cadis, «dintre mon camarot», s'adreçà al seu «Estimadíssim D. Mariano» i li explicà amb tots els ets i uts les peripècies del seu viatge des de Barcelona, poc abans de partir cap a Cuba. Amb les presses no s'havia pogut acomiadar de tothom i li demanava que l'excusés davant els seus familiars i davant «'ls altres poetes de per aquí». En acabar, li demanava encara que saludés Miquel Victorià Amer i Miquel Costa, que aleshores estudiava dret a Barcelona.⁷⁶ D'acord amb el seu tarannà mandrós, Aguiló no contestà aquesta carta i Verdaguer se'n queixava el 7 de febrer de l'any següent.⁷⁷ Verdaguer, però, no l'oblidà i al cap de pocs dies, el 17 de febrer de 1875, donà notícies des de Cadis a l'«Estimat D. Mariano», «amic de cor», en una carta trista on li comentava que no llegia, ni escrivia, ni enraonava, ni pensava, que no sabia res dels pares ni dels amics i que ignorava «si hi ha batalles a Vich ni Jochs florals a Barcelona, y, en fi, sense l'Àngel hermós de la poesia, que m'acompanyava desde 'l bressol y m'ha dexat per sempre! Pobre de mi si no hagués trovat los brassos de la dolsa y hermosa religió de mos pares».⁷⁸

Al final de 1875 Collell, en una carta a Aguiló, li deia que suposava que ja havia tingut l'avinentesa de veure «en Cinto», en una de les seves estades a Catalunya i li feia la confidència que, tot i que «s'és com era», «s'hi nota alguna millora de la *totalitat*, diríam, de la sua naturalesa».⁷⁹ En tor-

74. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 145.

75. *Ibidem*, p. 151.

76. *Ibidem*, p. 152-154.

77. En una carta a Jaume Serra i Jordi: «En Collell és a Barcelona? Ni ell ni'l Sr. Aguiló ni cap altre m'han escrit» (*ibidem*, p. 163).

78. *Ibidem*, p. 165.

79. Text citat *ibidem*, p. 188, n. 2. Per una carta d'Aguiló a Collell del 21 de maig de 1875 sabem que aquell any Verdaguer presentà als Jocs Florals «només» una poesia religiosa, atès que Aguiló va considerar que «la de Barcelona [...]» encara necessitava un poch de llima» (citat per Ramon Pinyol i Torrents dins Jacint VERDAGUER. *Pàtria*.

nar d'una manera definitiva a Barcelona, des del novembre de 1876 fins al començament de l'any següent Verdaguer es féu enviar la correspondència a la Biblioteca Provincial, dirigida per Aguiló,⁸⁰ o a «casa Aguiló» mateix, des d'on escriví a Jaume Collell el 21 de novembre de 1876.⁸¹ És evident que durant aquesta època difícil de la vida de Verdaguer les seves converses íntimes amb Aguiló devien tenir un interès especial. No ens n'ha quedat, però, cap ressò epistolar. Sí que sabem que Verdaguer, recobrat per a la literatura, empaïtà els seus amics perquè col·laboressin en un àlbum d'homenatge a Maria Immaculada, en llaor de Pius IX, publicat per Jaume Collell el 1879. Com Verdaguer mateix sospitava, Aguiló no arribà a fer-hi res.⁸² I sabem sobretot que Aguiló estimulà Verdaguer perquè enllestís *L'Atlàntida* i s'alegrà com ningú del seu triomf als Jocs Florals de 1877.⁸³

Hi ha el costum de dir que Aguiló es va discutir amb Verdaguer per aquest poema, que l'autor, amb els seus rampells d'home obstinat, hauria tirat endavant malgrat la clara oposició del seu mentor. Unes notes manuscrites del custodi de la Gleva en temps de Verdaguer, mossèn Pere Roca i Redorta, donen peu a aquestes suposicions:

Se ha dit que Mossèn Jacinto tenia cert caràcter de terquedat. ¿Mes quin és l'artista que més o menys no porti aquesta marca sens la qual no es produirien les obres que pasmen a tothom i que són l'honra de la humanitat? Segurament no tindriem avui *L'Atlàntida* si Mossèn Cinto no hagués participat de aqueix caràcter de terquedat. Ell mateix me servirà de testimoni. Parlàvem un dia de aquesta obra (o poema) i entre altres coses me digué: —Quan vaig concebre la idea de la *Atlàntida* entre les persones a les quals ho vaig consultar, i per cert eren de lletres, cap d'elles aprovà lo meu plan, i degut a que me'l reprobossen fou motiu per a que

Vic: Eumo Editorial / Societat Verdaguer, 2002, p. 89). L'heroi de la festa, presidida per Francesc Pelagi Briz, fou Frederic Soler, amb cinc premis, i Verdaguer romangué oblidat per uns mantenidors no sempre ben avinguts amb Marià Aguiló. Cf. també M. Àngels VERDAGUER PAJEROLS. *Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona*, op. cit., p. 49-50.

80. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 209, n. 12.

81. *Ibidem*, p. 210.

82. Carta de Verdaguer a Collell, 21 de març de 1877 (*ibidem*, p. 221 i 228, i 222, n. 4).

83. Cf. M. Àngels VERDAGUER PAJEROLS. *Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona*, op. cit., p. 50-54.

ho emprengué amb més energia. D. M. Aguiló en particular me digué que era una locura i un impossible; doncs per la mateixa raó ho vaig pendre amb més interès.⁸⁴

No sé fins a quin punt, però, podem fer cas d'aquestes dades d'història oral, que com tantes altres vegades poden ésser vagues i exagerades pel pas del temps i per la comprensió —o més aviat precomprensió— dels oients. Que jo sàpiga, no ens consta documentalment que en cap moment Verdaguer es discutís amb Aguiló, ni per *L'Atlàntida* ni per res. Sí que ens consta, en canvi, com ja hem insinuat, la col·laboració sense reserves d'Aguiló per a la redacció del poema, cercant llibres que Verdaguer necessitava, revisant-li originals i fins i tot somiant que «per temps» pogués aparèixer a la «Biblioteca Catalana» que ell dirigia a empentes i rodolons.⁸⁵ El 4 de maig de 1877, dos dies abans de la celebració dels Jocs Florals de Barcelona, Aguiló ja anticipava a Tomàs Forteza: «L'Atlàntida de Mossèn Cinto Verdaguer és premiada»,⁸⁶ i, el 22 de juny del mateix any, li feia saber amb goig: «L'Atlàntida ja està estampada y el tom dels Jochs se repartirà la setmana que ve, segons me diu Mossèn Verdaguer, que tench devant y te dona moltes memòr[ie]s per tu. Tan aviat com lo tenga te'l enviaré».⁸⁷ Més endavant encara, el 1878 (?), hi afegia: «Mossèn Cinto me digué que te enviaria l'Atlàntida junt ab els altres Mestres» i li demanava que li digués si l'havia rebuda.⁸⁸ Es devia referir ja a l'edició «definitiva» en forma de volum, de 1878, en la correcció de la qual, pel que sembla, havia intervingut Aguiló mateix, al costat

84. Text transcrit per Valeri SERRA I BOLDÚ. *Biografia de mossèn Jacint Verdaguer*. Barcelona: Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, 1924, p. 166-167. Josep MIRACLE. *Verdaguer amb la lira i el calze*. Barcelona: Aymà, S. L., Editors, 1952, insisteix diverses vegades en aquest fet, que atribueix únicament a Marià Aguiló i que situa el 1868 (p. 195, 198, 212). Josep M. de CASACUBERTA. «Sobre la gènesi de "L'Atlàntida" de Jacint Verdaguer», p. 104-105, cita correctament el text i considera que «aquestes consultes, almenys l'adreçada a Marià Aguiló, foren fetes de bon antuvi, probablement abans de la carta de darreries de 1867 a l'il·lustre mestre». Joan Torrent i Fàbregas, a la introducció a *Escrips inèdits de Jacint Verdaguer*, II, p. 12, n. 9, hi afegeix que «possiblement» Aguiló «palesà abans» a Verdaguer «la mateixa opinió respecte al poema *Colom*».

85. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, I, p. 130 i notes 3 i 4 de la p. 131.

86. *Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, op. cit., p. 61.

87. *Ibidem*, p. 62.

88. *Ibidem*, p. 72.

de Milà i Fontanals i de Jaume Collell.⁸⁹ I el març de 1879 Verdaguer explicava a Collell que, tot i que estava content de l'article que Menéndez Pelayo havia dedicat a *L'Atlàntida*, «lo de l'arcaisme no s'ha posat ben bé a l'Aguiló, ni a mi lo d'haver inventat termes, com que no'n só inventat cap».⁹⁰

Durant aquesta època triomfal de la vida de Verdaguer, el contacte personal amb Aguiló devia ésser sovintejat. A la darrereria de gener de 1878 Verdaguer mateix demana a Collell, de part de «D. Mariano», que «convé molt que vingas y que les coses que t'ha de dir són tantes que no caben dins una carta».⁹¹ El 13 de febrer li torna a escriure perquè encomani «a Déu al pare de l'Aguiló», que havia entrat en agonia,⁹² i al cap de pocs dies li comenta que ve «del enterro de D. Thomàs Aguiló», és a dir, el pare de Marià, que vivia amb ell a Barcelona.⁹³ L'11 de setembre del mateix any, Verdaguer escriu a Aguiló des del mas de Torrents, dels seus benefactors vigatans de la família Picó, i tot fent al·lusió al seu comiat a Barcelona el convida a reunir-se amb ell i amb Collell per passar «algun dia» plegats i anar a Casserres o a Sant Segimon.⁹⁴ El 23 de desembre de 1878, encara, Verdaguer fa servir l'autoritat de «D. Mariano Aguiló» per aconseguir que Collell canviï el «dibuixet» projectat per a la nova capçalera de *La Veu del Montserrat*,⁹⁵ i el 30 de desembre, en una nova carta a Collell, és ell que se sotmet al dictamen d'Aguiló, el qual no considera oportuna la difusió de la segona carta de Frederic Mistral en elogi de *L'Atlàntida*, «perquè és posarlo un poch en berlina, a més de que valerse

89. Cf. Josep M. de CASACUBERTA. «Sobre la gènesi de “L'Atlàntida” de Jacint Verdaguer», *op. cit.*, p. 141 i 143-150.

90. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, II. Transcripció i notes per J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas. Barcelona: Editorial Barcino, 1967, p. 148.

91. *Ibidem*, p. 51.

92. *Ibidem*, p. 57.

93. *Ibidem*, p. 58.

94. *Ibidem*, p. 77. Ara i en altres avinenteses Verdaguer té ben present que Aguiló era un gran excursionista que havia recorregut de cap a cap les terres de llengua catalana. El 3 d'agost de 1880, des de Llivia comentava a Jaume Collell: «Nostre amich Aguiló trobà en Puigmal una poesia trista; jo no sabia escriure'n res» (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, III. Transcripció i notes per J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas. Barcelona: Editorial Barcino, 1971, p. 45 i 46, n. 8).

95. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, II, p. 111-113.

un sacerdot de les cartes que se li envían per ferse cuixí literari, és agra-darli massa 'ls elogis'.⁹⁶

Més interès que aquestes i que moltes altres mostres d'amistat que podríem adduir⁹⁷ tenen les paraules que Aguiló va adreçar a Tomàs Forteza el 25 d'abril de 1879: «De per tot lo món escriuen enhores bones molt calentes a en Cinto per l'Atlàntida y ja té imprès el tom dels *Idilis*, que val més». ⁹⁸Jordi Rubió i Balaguer va donar notícia de la dedicatòria manuscrita a Aguiló de l'exemplar dels *Idilis y cants místichs*, aparegut a Barcelona el 1879 i ofert a Aguiló —no sé ben bé per quin motiu— el 1883, ara a la Biblioteca de Catalunya. Es tracta d'un romancet heptasíl·lab típic de Verdaguer, que evoca amb nostàlgia la seva ordenació sacerdotal a la capella de Sant Jordi el 1870 i la participació que hi havia tingut Aguiló:

AL POETA AGUILÓ

Capelleta de Sant Jordi
encara hi tinch lo meu cor
tretze anys ha hi cantava missa
pel Roser de tot lo món:
Allí tenia la mare
que plorava en un recó,
donant ales a les mies
ses pures oracions;
allí mos germans y pares,

96. *Ibidem*, p. 114. El nom del «patriarca» Aguiló també és invocat per Verdaguer, al costat del de Milà i Fontanals «y los altres que, com sab prou V., tant nos estiman», en una disputa amb Francesc Ubach i Vinyeta que ell vol resoldre amistosament (*ibidem*, p. 196-197).

97. Algunes tan immediates i tan íntimes com la notícia donada per Verdaguer a Collell, el 19 de juny de 1879, que «ahí» Marià Aguiló havia tingut una filla (*ibidem*, p. 170). Més endavant, el 19 de febrer de 1880, li féu saber que havia «estat a punt d'anarse'n, mes ara està ja bona», bé que en realitat havia de morir al cap de pocs dies (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, III, p. 17-18). La segona quinzena de març de 1880, Verdaguer torna a informar Collell de l'estat de salut de la família Aguiló i li explica que «tots treuen forces de flaqueza, dissimulant l'un per l'altre lo efecte de la mort de la Cecília» (*ibidem*, p. 20).

98. *Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, *op. cit.*, p. 78.

allí mos amichs y Vós.
 Allí sentí eixos Idilis
 aletejar dins mon cor,
 com un niuet de calàndries
 frissoses de pendre'l vol.
 Fa quatre anys are que vòlan,
 tot cantant los meus amors,
 per los pobles y masies,
 per Catalunya y pel món.
 Ara abàixan la volada,
 la volada y veu y tot,
 tot cercant una branqueta
 hon fer son niu de repòs.
 A vós que'ls vegéreu nàixer
 no us plauria veure'ls morts,
 obriu-los, si us plau, la porta
 de la vostra gàbia d'or.⁹⁹

Ben aviat, el 14 de novembre de 1879, Aguiló tornava a parlar de Verdaguer a Tomàs Forteza, amb uns mots plens d'afecte i que manifesten un cop més la relació constant que hi mantenien: «Mossèn Verdaguer ja té un altre llibre fet, que farà tant de tro o més que'ls altres per sa oportunitat y per son mèrit. És pel *milanari* de Montserrat, que voldria anarhi y que tu hi venguesses».¹⁰⁰ Som en un altre moment culminant de la carrera de Verdaguer, la seva intervenció decisiva en les festes del Mil·lenari, costat per costat amb Jaume Collell, amb Fèlix Sardà i Salvany i, ja no cal dir-ho, amb l'abat Miquel Muntadas.¹⁰¹ En aquest cas, Aguiló es refereix a

99. Transcrit per Jordi RUBIÓ I BALAGUER. «El que deien a en Marian Aguiló els que li dedicaven llibres». Dins: *Il·lustració i Renaixença*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 27-28. El torna a transcriure, més fidelment, Joan REQUESENS I PIQUER. «Les dedicatòries de Jacint Verdaguer a Marià Aguiló», comunicació a aquest mateix col·loqui. Requesens hi dona també notícia d'una altra dedicatòria a Aguiló de la segona edició dels *Idil·lis*, de 1882: «A mon estimat amich D. Mariano Aguiló, dedica eix ramell de flors cullides en los camps de Riudeperes en lo matí de la vida, son afsm, Jacinto Verdaguer Pbre.»

100. *Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, op. cit., p. 82.

101. Sobre aquestes festes, que començaren el 1880 i s'allargaren fins al 1881, vegeu en general Francesc Xavier ALTÉS I AGUILÓ. *Jacint Verdaguer i Montserrat*.

la *Llegenda de Montserrat*, que obtingué el premi segon del concurs literari celebrat a Montserrat el 25 d'abril de 1880. Curiosament, Tomàs Forteza hi obtingué el premi primer, en competència amb Verdaguer, que hauria volgut obtenir els dos premis. Forteza no pogué assistir a la festa, però sí que hi anaren Verdaguer, Marià Aguiló i el seu germà Plàcid, que hi coincidiren amb Josep M. Quadrado, membre del jurat.¹⁰² Aquesta decisió, en la qual Aguiló devia tenir alguna part des de l'ombra, va estar a punt d'emboirar l'amistat d'aquest amb Verdaguer i amb Collell: el 4 de juny de 1880 comentava a Tomàs Forteza, amb una certa por: «En Cinto ve tant sovint com abans, però no m'ha parlat de la teua poesia.¹⁰³ En Collell ha tengut disgusts de família, dels que preocupan molt, per consegüent no judiquem», i es queixava que el darrer número del «*Gay Saber*» deya que els dos primers premis de Mon[tterra]t eren el teu y el d'en Cinto, y ho deya perque tothom, al dir dels periòdichs, ha tengut el primer premi manco el que *l'ha tengut*, que aufeguen dins el silenci». ¹⁰⁴ A l'hora de la veritat no va passar res i tant Verdaguer com Collell digueren a Aguiló que l'oda montserratina de Forteza «ha agradat». ¹⁰⁵

Durant el 1880 Aguiló tornava a donar a Tomàs Forteza noves mostres de la confiança que li tenia Verdaguer. El 6 de març li confessava que «fora de les estones que ve Mossèn Cinto a llegirme ses poesies, que no

Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, i Jacint VERDAGUER. *Montserrat. I. Llegendari, cançons, odes*. A cura de Maur M. Boix. Edició pòstuma revisada i completada per Ramon Pinyol i Torrents. Vic: Eumo Editorial / Societat Verdaguer, 2004, i II. *Llegenda de Montserrat*. A cura de Maur M. Boix. Barcelona: Eumo Editorial / Societat Verdaguer, 1997.

102. Cf. Maur M. BOIX. «Estudi preliminar». Dins: Jacint VERDAGUER. *Montserrat. II. Llegenda de Montserrat*, p. 15-18, i el meu treball «Els poetes de les Illes i Montserrat». Dins: *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, p. 199-200.

103. Hi ha una certa contradicció entre aquesta afirmació i la nota que Aguiló mateix envia a Forteza el 7 de maig de 1880: «La teva arpa és el millor premi que s'ha donat desde que hi ha certàmens. Moss. Verdaguer donaria tots els seus per ella» (citat per Maur M. BOIX, a la introducció a Jacint VERDAGUER. *Montserrat. I. Llegendari, cançons, odes*, op. cit., p. 36, n. 41).

104. *Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, op. cit., p. 88-89. Aquestes paraules s'han de llegir dins el clima de rivalitat entre els escriptors del Principat i els escriptors mallorquins. «Noltros», continuava Aguiló, «no tenim *clach*. La conspiració del silenci és cosa antiga, y la susceptibilitat catalana se ressent de cada triunfo d'un mallorquí.»

105. *Ibidem*, p. 91. Cf. també *ibidem*, p. 92.

són poques, no pens en literatura».¹⁰⁶ El 2 d'abril li explicava que el dia abans Verdaguer havia presentat als Jocs Florals «una poesia» que «ni és relligiosa, ni històrica, crech que té l'èxit segur. Jo almenys la y vatx premiar l'estiu passat que la féu a Prats de Molló»;¹⁰⁷ es tractava de «La barretina», premiada als Jocs Florals de 1880 i inclosa a *Pàtria*.¹⁰⁸ L'1 d'octubre, després de comentar-li que «Mossèn Cinto se me'n ha duyt el temps que tenia per escriure't. Ha confessat envergonyit que't devia carta», li feia saber: «Acaba de publicar la *Llegendes de Montserrat* y plouen articles laudatoris. Ab lo viatge que ha fet aquest estiu ja torna tenir tela tallada per treballar ab gust un o dos anys ab aquella activitat tota seua, y tenir un altre esplet de aplaudiments.»¹⁰⁹ Tot seguit hi afegia uns mots que em resulten bastant enigmàtics, però que en tot cas refermen l'afecte que Aguiló sentia per Verdaguer i per la seva obra, que ja començava a ésser molt extensa: «La meua felicitat [...] hauria estat veurevos tots dos plegats, treballant cascú pel seu compte, a la vinya literària. Els literats vells de Mallorca vetx que's refuen aquest pler; sembla que no'ls agrada més que lo seu. Veritat és que com jo he fet tan poca cosa me queda cor de sobres per estimar lo dels altres.»¹¹⁰

El 1881, Collell i Verdaguer organitzaren un romiatge dels poetes catalans a Montserrat, el 15 i el 16 de setembre, dins el marc de la coronació pontifícia de la Mare de Déu i de la seva proclamació com a patrona de Catalunya, i per donar-hi més relleu demanaren i obtingueren la col·laboració de tres patriarques indiscutits: Manuel Milà i Fontanals, Joaquim Rubió i Ors i Marià Aguiló.¹¹¹ Els actes culminants d'aquest romiatge foren la solemne presentació d'una *Corona poètica* en la qual participaven un bon nombre d'escriptors d'arreu dels Països Catalans¹¹² i un

106. *Ibidem*, p. 85.

107. *Ibidem* Tomàs Forteza també havia presentat una obra als mateixos Jocs Florals, presidits per Teodor Llorente, que no va tenir sort. En canvi, Marià Aguiló hi va aconseguir la Viola amb «Penediment». (cf. *ibidem*, p. 87).

108. Cf. Jacint VERDAGUER. *Pàtria*, p. 390-399. Cf. M. Àngels VERDAGUER PAJEROLS. *Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona*, *op. cit.*, p. 55-57.

109. Una nota de l'*Epistolari de Jacint Verdaguer*, III, p. 54, identifica aquest projecte amb el *Canigó*.

110. *Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, *op. cit.*, p. 91.

111. Cf. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, III, p. 266-267.

112. Cf., per als mallorquins i menorquins, el meu treball «Els poetes de les Illes i Montserrat», *op. cit.*, p. 201-206.

dinar de germanor. Jaume Collell explicava, des de *La Veu del Montserrat*, que durant aquest àpat «nostres ulls s'encenien ab la viva flama que espur-neja, en moments d'entussiasme, de la mirada somiadora den Marian Aguiló, mirada que's fica sempre ab amorosa complacencia en la mística fesomia del feréstech cantor de *L'Atlántida*, que allí s'estava ab la forquilla á la má y ab la fantasía volant per los espays, d'hont ne baxa raras vegas». ¹¹³

Dins aquest mateix any 1881, trobem dues mostres ben evidents del grau de franquesa recíproca que s'havia establert entre Aguiló i Verdaguer. La primera desena de novembre, Verdaguer escriu a Collell: «D. Mariano m'encarrega que't demane lo cant dels *Fochs Follets* que ha d'enviar a Mallorca, hont volen imprimir lo llibre». ¹¹⁴ Al seu torn, una mica abans, cap al 6 d'agost, Verdaguer mateix havia deixat una carteta al «Molt estimat amich D. Mariano» on li explicava que l'endemà se n'anava a Comillas per beneir la capella de la finca dels seus marquesos i li demanava que volgués encarregar-se de fer relligar amb enquadernacions de luxe diversos exemplars d'algunes obres seves que necessitava amb urgència. ¹¹⁵

L'any següent, tanmateix, la correspondència amb Forteza ens reserva una perla que demostra que Verdaguer no tenia secrets amb el seu mentor i amic. El 29 de desembre de 1882, en efecte, Aguiló, tot parlant dels Jocs Florals, confiava al seu parent: «En Verdaguer podia enviarhi (y vaja de vertader secret) un poema més llarch, millor y més català que tot quant ha fet, *però no le hi enviarà*». ¹¹⁶ Es tracta, no cal dir-ho, del *Canigó*, encara no acabat del tot en aquell moment. ¹¹⁷ Un parell d'anys més tard, en una data desconeguda de 1885, Aguiló explicava a Forteza que ajudava Verdaguer «a corregir les proves del *Canigó*» i no li amagava que l'autor hi havia «buydat tot lo llenguatge que sab. Indubtablement farà forolla». ¹¹⁸ D'altra banda, per una carta de Verdaguer al seu cosí Narcís Verdaguer i

113. Citat a *Epistolari de Jacint Verdaguer*, III, p. 155.

114. *Ibidem*, p. 162.

115. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, XI, p. 247-248.

116. *Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, *op. cit.*, p. 114.

117. Vegeu *Epistolari de Jacint Verdaguer*, III, p. 259, n. 1.

118. *Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, p. 132. Sabem que al final de novembre Josep Balari i Jovany també havia llegit les proves del *Canigó* (*Epistolari de Jacint Verdaguer*, V. Transcripció i notes per J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas. Barcelona: Editorial Barcino, 1977, p. 62-63).

Callís, de la tercera desena de setembre de 1885, sabem que «l'Aguiló» li havia recomanat que posés «moltes notes en lo poema, per faltar absolutament en nostre país llibres ahont se puga enviar lo lector».¹¹⁹ Quan sortí *Canigó*, al final d'aquell any 1885 —bé que amb data de 1886—, Verdaguer en dedicà un exemplar al «degà dels nostres excursionistes y primer de nostres poetes».¹²⁰ La primera de les nombroses notes del volum recull precisament «una floreta que, per lo ram del cançoner català, aplegà en la vall de Boí nostre savi amic lo degà dels excursionistes i arxiver de nostra literatura D. Marian Aguiló».¹²¹ Aguiló en quedà content i ben aviat en regalà un exemplar a mossèn Antoni M. Alcover.¹²²

Durant aquests anys tenim múltiples indicis de la compenetració profunda i de l'amistat incombustible entre Marià Aguiló i Jacint Verdaguer, gairebé sempre acompanyat del seu inseparable Jaume Collell. El maig de 1882 acolliren, juntament amb altres companys, l'expedició valenciana promoguda per Teodor Llorente, que visità Tarragona, Poblet i Santes Creus.¹²³ Aguiló hi va fer de «president per edat».¹²⁴ La segona quinzena d'octubre del mateix any, Verdaguer, en una carta a Collell en la qual sortia tres vegades el nom d'Aguiló, li comentava, tot parlant del «romanceret de Sant Francesc» que estava enllestint: «D. Mariano m'ha posat al cap de ferne un recull de poesies ilustrades ab laminetes del Sant, del 1500. La idea és bonica; si vas a Roma, podries tu trobarne alguna que fes pel cas? Passant per Madrid penso parlarne a Àngel Barcia».¹²⁵ A l'hora de la veritat, però, el projecte no va quallar.¹²⁶ El 30 de novembre de 1883

119. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, V, p. 46-47.

120. Jordi RUBIÓ I BALAGUER. «El que deien a en Marian Aguiló els que li dedicaven llibres», *op. cit.*, p. 27.

121. Jacint VERDAGUER. *Canigó. Llegendes pirenaica del temps de la Reconquesta*. Edició crítica a cura de Narcís Garolera. Barcelona: Quaderns Crema, 1995, p. 235.

122. *Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, *op. cit.*, p. 138.

123. Cf. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, III, p. 217-221, i Rafael ROCA RICART. «La ruta del Cister segons Teodor Llorente. La visita de Lo Rat Penat a Poblet, Santes Creus, Valls i Tarragona (1882)». Dins: *Miscel·lània Joan Viny, 7*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005, p. 69-108.

124. Carta a Tomàs Forteza, del 26 de maig de 1882 (*Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, *op. cit.*, p. 110).

125. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, III, p. 250.

126. Cf. la introducció de Jacint VERDAGUER. *Sant Francesc. Poema*. A cura d'Isidor Cònsul. Vic: Eumo Editorial / Societat Verdaguer, 2001, p. 48-49.

era Aguiló que explicava a Tomàs Forteza: «El Canonge Collell ab Moss. Cinto m'han tengut recordant versos»,¹²⁷ i al cap d'uns mesos li parlava d'una idea, no realitzada, d'un viatge a Mallorca en companyia de Jaume Collell, de Francesc Matheu i «provablement» de Verdaguer.¹²⁸ Ens consta que el 30 de juny de 1884 Verdaguer i Aguiló coincidiren a casa de Manuel Milà i Fontanals en una agradable reunió de la mantinença catalana del felibritge, tal com explicà Verdaguer mateix a Mistral en una carta del mateix dia,¹²⁹ i al cap de pocs mesos Verdaguer donava a Collell una saborosa mostra de l'admiració que sentia per Aguiló i de la bona relació que hi mantenien. El 22 de novembre de 1884 li escrivia: «A falta de poesias pròpias aquí t'en envio una de mestre Mariano que val per deu de las de ma cullita. Diumenge li poguí pescar, anantlo a veure».¹³⁰ I a la mateixa carta li insinuava que enllestís un pròleg, que no podem identificar, i es permetia ironitzar sobre la mandra literària dels seus amics: «Mestre Aguiló desitja també que cert pròlech no's quede al tinter com la meytat y'ls altres dels seus plans y dels teus».¹³¹

El 1885 no va ésser només l'any del *Canigó*. Verdaguer hi va preparar i hi va publicar ràpidament el volum *Caritat*, a favor de les víctimes dels terratrèmols que s'havien produït a Andalusia. Cap al 20 de gener d'aquell any el poeta explicava a Collell el seu propòsit i li comentava que «D. Mariano, que ha vista la tela, aproba y fins s'ha entusiasmat ab

127. *Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, op. cit., p. 125. Recordem que als Jocs Florals celebrats a Barcelona el maig de 1883, presidits per Manuel Milà i Fontanals, Verdaguer fou premiat amb la Rosella d'or i argent per l'oda «A Barcelona». Entre els mantenidors d'aquell any hi havia Marià Aguiló i Jeroni Rosselló. Cf. M. Àngels VERDAGUER PAJEROLS. *Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona*, op. cit., p. 57-60.

128. *Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, op. cit., p. 129.

129. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, IV, p. 157-158.

130. *Ibidem*, p. 197-198 (es tractava, segons la nota 1 de la p. 198, de «Mes avall», apareguda a *La Veu del Montserrat* el 29 d'aquell mateix mes).

131. *Ibidem*, p. 198. Recordem, d'altra banda, que l'1 d'abril de 1884 Aguiló escrivia al seu «doctísimo amigo» Marcelino Menéndez Pelayo: «Contando con su indulgencia le mando por este correo algunas obricas en letra gótica de las últimamente impresas. Nuestro Mossen Verdaguer me dijo que V. no desdeñaba estos rancios textos del Catalane[s]ch vulgar» (Marcelino MENÉNDEZ PELAYO. *Epistolario*. Edición al cuidado de Manuel Revuelta Sañudo, VI. Madrid: Fundación Universitaria Española, 1983, p. 353). Una mica més endavant, el 20 de maig del mateix any, li deia: «Mossen J. Verdaguer queria ser el portador del delicioso Libre apellat Felix de les marauelles del mon, cuando le supimos en Mallorca» (*ibidem*, p. 382).

l'idea»,¹³² com ho confirma Aguiló mateix en una carta a Tomàs Forteza escrita pocs dies després, el 30 de gener: «Vuy ha sortit el tom de poesies d'en Verdaguer titulat *Caritat*, que dóna pels terratrèmols. És una vertadera alegria veure com aquest arbre beneit creix y creix».¹³³ El dia de la Candelera, és a dir, el 2 de febrer, Verdaguer ofrenava a Aguiló un exemplar d'aquest nou llibre: «Al mestre Aguiló, l'inspirat autor de la *Esperansa*, dedica eixos pobres versos sobre la Caritat, son deixeble i amic».¹³⁴ En aparèixer molt aviat una nova edició de *Caritat*, a mitjan mes de maig de 1885,¹³⁵ Aguiló en rebé també un exemplar bellament dedicat: «A D. Marian Aguiló, qui tantes lliçons m'ha dades de caritat y de poesia, en penyora d'agraïment y afecte».¹³⁶

El 4 de maig de 1885, l'endemà dels Jocs Florals de Barcelona, un bon grup d'escriptors, entre els quals Vicent Venceslau Querol, Teodor Llorente, Marià Aguiló, Jacint Verdaguer, Jaume Collell i Ramon Picó i Campamar, feren una excursió a Sant Miquel del Fai. El dia 8, Picó explicava per carta a Tomàs Forteza: «Passàrem un dia d'àngels, y pots ben creure que t'hi vaig anyorar. Asseguts a una mateixa taula catalans, mallorquins y valencians, a proposta d'En Querol, allargàrem la mà dreta y juràrem anar l'any que ve tots plegats a Mallorca. Demà fos.»¹³⁷ L'endemà, 9 de maig, era Aguiló qui comentava igualment a Forteza: «Per correspondre a les atencions dels Valencians los acompanyí a St. Miquel del Fay y'n quedaren molt agradats [...]. Fórem una vintena y allà se *jurà* que l'any vinent catalans y valencians anirían a Mallorca, compromentent a en Picó y a mi a acompanyarlos.»¹³⁸ Malgrat els juraments, aquest viatge no es pogué organitzar el 1886, però no quedà oblidat. Després de diverses estades de Collell a Mallorca, se'n reprenqué la idea i es va poder dur a terme el maig de 1887 i a l'hora de la veritat no hi participà cap

132. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, IV, p. 212.

133. *Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, *op. cit.*, p. 130.

134. Citat per Jordi RUBIÓ I BALAGUER. «El que deien a en Marian Aguiló els que li dedicaven llibres», *op. cit.*, p. 27 (per un lapsus, Rubió situa la dedicatòria el 1880).

135. Cf. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, IV, p. 245.

136. Citat per Jordi RUBIÓ I BALAGUER. «El que deien a en Marian Aguiló els que li dedicaven llibres», *op. cit.*, p. 27.

137. Publicat per Pere BOHIGAS. «L'epistolari de Ramon Picó i Campamar a Tomàs Forteza». *Randa* [Barcelona], núm. 10 (1980), p. 112.

138. *Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, *op. cit.*, p. 133.

valencià, però sí uns quants occitans i rossellonesos. No hi anà Picó i Campamar, però no hi mancaren Aguiló, Verdaguer i Collell, que lògicament tingueren una intervenció important en la preparació i en el desenvolupament de l'expedició.¹³⁹

Una mica abans, el 21 de març de 1886, Aguiló havia assistit a la festa d'inauguració de les obres de restauració de Ripoll, impulsades pel bisbe Josep Morgades i a les quals va dedicar grans esforços Collell. Com és prou conegut, a l'hora del dinar Verdaguer hi fou coronat com a poeta de Catalunya.¹⁴⁰ Aguiló en quedà molt satisfet i explicà a Tomàs Forteza que era «la festa més grossa del catalanisme».¹⁴¹ A la mateixa carta, del 2 d'abril de 1886, li comentava: «Ahir partí per Terra Santa el nostre Mossèn Verdaguer, l'home beneït de Déu, el més venturós dels que coneix.»¹⁴²

El febrer de 1887, en preparar la segona versió de *Lo somni de Sant Joan*, Verdaguer escrivia a Collell demanant-li si considerava oportú de dedicar-la al papa Lleó XIII, amb motiu de les seves noccs d'or sacerdotals, i hi afegia que «l'Aguiló aproba l'idea».¹⁴³ El llibre sortí a mitjan maig, amb una primera composició dedicada al papa.¹⁴⁴ Aquest mateix any, d'altra banda, Aguiló participà en un homenatge dels «*escritores católicos españoles a Su Santidad*», promogut per vint-i-tres homes de lletres, entre els quals Verdaguer i Collell.¹⁴⁵

El 27 de maig de 1888, encara, Verdaguer fou mantenidor dels polèmics Jocs Florals presidits per Marià Aguiló, celebrats a «la Sala del Palau de Belles Arts, aixecat dintre 'l'clos de l'Exposició Universal», amb assistència de la reina regent Maria Cristina, reina de la festa, i amb discurs de gràcies a càrrec de Marcelino Menéndez Pelayo.¹⁴⁶

139. Podeu veure'n molts detalls a diversos indrets de l'*Epistolari de Jacint Verdaguer*. Me n'ocuparé en una altra avinentesa.

140. Cf. Jordi FIGUEROLA. *El bisbe Morgades i la formació de l'Església catalana contemporània*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p. 416-418.

141. *Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, op. cit., p. 135.

142. *Ibidem*.

143. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, VI. Transcripció i notes per J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas. Barcelona: Editorial Barcino, 1981, p. 32.

144. *Ibidem*, p. 33, n. 5.

145. *Ibidem*, p. 101 i 103-104, n. 14.

146. Cf. *Jocs Florals de Barcelona. Any XXX de llur restauració. MXCLXXXVIII*. Barcelona: Estampa «La Renaixensa», 1888, i M. Àngels VERDAGUER PAJEROLS. *Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona*, op. cit., p. 93-95.

A partir d'ara, les referències explícites a contactes entre Verdaguer i Marià Aguiló es redueixen d'una manera considerable, sens dubte a causa de les circumstàncies personals de Verdaguer, que es replantejà de moltes maneres la seva vida anterior i que es dedicà cada cop més a activitats de tipus assistencial i religiós, i sens dubte també perquè tant Verdaguer com Collell s'havien «fet grans» i s'allunyaven una mica de la imatge de pare protector que representava per a ells Aguiló. Això es dedueix clarament de la correspondència entre Plàcid Aguiló i Tomàs Forteza. En efecte, el 22 de març de 1889 Plàcid es refereix a la mala salut del seu germà, diabètic i amb xacres diverses, i li comenta amb la immensa confiança que es tenien: «El major treball que fa desde que imprimex els romances, el veure que de qui esperava algun auxili com en Collell y M[ossèn] Cinto no lehi presten y sobre tot el Sr. Canonge [Collell] está bastant apartat que mes que tot crech que dimana de no haverse sabut entendre els dos en cuestió de Revista Catalana, etc, etc, lo cual axó preocupa molt á en Ma [rian]o y tot plegat y els pròxims 64 anys, fan un total de coses que casi no pot de menos que se arriba á la edat dels achaques y de coses que á un el posan ab la necessitat d'haverse de cuidar».¹⁴⁷ Al cap d'un parell d'anys, el 27 de juliol de 1891, Plàcid tornava a insistir en una carta a Tomàs Forteza: «El final de la seva vida [de Marià Aguiló, angoixat per les amenaces de Mañé i Flaquer d'armar un escàndol i amb molta intranquil·litat moral que no el deixava treballar] no ha correspost en part á lo que se havia proposat. La retirada den Verdaguer y den Collell especialment l'han aclaparat y jo la trobo natural. Aquests y altres han anat á *mamar* al Sr. Aguiló, com han estat prou tips li han girat l'espátle. Ademés el Diccionari que encara li roba casi tot el temps crech certement que lia contribuít á que molts li tinguessin antipatia y mala voluntat.»¹⁴⁸

147. Manuscrit 1546 de la Biblioteca de Catalunya. Dec la comunicació d'aquest text a Margalida Tomàs.

148. Ibídem. Val a dir que Tomàs Forteza no devia estranyar-se gaire d'aquestes notícies. Ja el 15 de gener de 1874 Ramon Picó i Campamar li escrivia confidencialment: «Y ja que de restauració [borbònica] he parlat, te diré que'ls joves catalanistes, en general, no estan gens contents de la proclamació de D. Alfonso [XII]: los jóvens ab qui tench mes relacions estan molt mal humorats des de que tenim el rey; no es estrany, puix á la fi son catalans y saben quin rey fou lo que feu cremar sos furts per mans del botxi. Segons noticies, D. Marian es alfonsista acérrim, y aquesta noticia, lo mateix que la de haver regonegut En Victor Balaguer a D. Alfonso, ha exasperat als joves per qui D. Marian no es ni de molt tan simpatic com era, y per qui en Balaguer

No manquen, de tota manera, a l'*Epistolari de Jacint Verdaguer* al·lusions a Aguiló, algunes d'esquitllentes —records o encàrrecs per a ell que Verdaguer rebia d'alguns dels seus corresponents—, altres ben concretes, com ara quan Josep Balari i Jovany, que repassava les proves de *Nazareth*, diu a Verdaguer, el 25 de novembre de 1889, que en treu «l'accent de la terminació "ia" dels verbs, com axís fem ab les cançons que està preparant D. Mariano»,¹⁴⁹ o quan Verdaguer mateix assegura a Collell, sense cap reticència: «Demà penso veure a nostre D. Mariano y cumpliré.»¹⁵⁰ Continuant amb el tema de les cançons, sabem que el 1889 Verdaguer féu una gestió desagradable davant Joan Mañé i Flaquer per mostrar-li els plecs impresos del primer volum del *Romancer popular de la terra catalana* d'Aguiló i per demanar-li que aturés la campanya que volia fer a la premsa per forçar aquesta publicació, subvencionada per la Corona i retardada per la desídia i la indecisió típiques del seu col·lector. L'octubre de 1890, quan Mañé li féu saber que tiraria endavant les seves amenaces, atès que el volum encara no era al carrer, Verdaguer devia tornar a parlar-ne amb Aguiló, bé que a l'hora de la veritat la cosa s'allargaria fins al 1893.¹⁵¹ Aquell any, Aguiló en faria arribar a Verdaguer un exemplar, bellament enquadernat i dedicat: «Al Reverent y benvolgut poeta

es un solemne giracasques. A D. Marian ha acabat axo de ferlo antipatic als jóves que n'estavan descontents, uns per tenir les coses tan amagades y altres per los embarrassos y estorbs que posa a tot lo que's vol fer quantre'l seu gust y per mol cosetes y cosasses que fora llarch de comptar. Lo cert es, Thomas, que D. Marian es un deu que va quedant sense adoradors, y encare que com á poeta tothom el cerca ab gust en los volums dels Jochs Florals, tothom s'escusa tant com pot de tenir tractes ab ell y d'anar a casa seua» (citada per Pere BOHIGAS. «L'epistolari de Ramon Picó i Campamar adreçat a Tomàs Forteza», p. 114). Molt més tard, el 23 de març de 1895, Antoni Rubió i Lluch, amb el seu humor característic, contava al seu company Marcelino Menéndez Pelayo: «El impresor del *Curial* se me atasca de continuo, como una carreta de bueyes. A penas lleva tirados doce pliegos. El diccionario de Aguiló me presta grandes servicios, pero bien caro los pago. Cada consulta me cuesta cinco horas de anécdotas y divagaciones. Al concluir la impresión del *Curial* estaré más en disposición de escribir la vida de Aguiló, que el prólogo de la novela» (Marcelino MENÉNDEZ PELAYO. *Epistolario*. Edición al cuidado de Manuel Revuelta Sañudo, XIII. Madrid: Fundación Universitaria Española, 1987, p. 231).

149. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, VII. Transcripció i notes per J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas. Barcelona: Editorial Barcino, 1983, p. 87.

150. *Ibidem*, p. 148.

151. *Ibidem*, XI, p. 227-232.

Mossèn Jacinto Verdaguer amistosa recordança del vell [Marian Aguiló].¹⁵² El 22 d'agost Verdaguer l'agrairia des de Pruit, en una carta en la qual tractava Aguiló de «Mon estimadíssim amich y mestre» i li feia saber que havia anat llegint el *Romancer* juntament amb el bisbe Morgades, a la masia del Bac de Collsacabra, on tots dos passaven uns dies. L'animava a continuar l'obra («i Quin bé tan gran V. podria fer a nos-tres lletres en aqueixa secada que estan passat y en la ventada que'ls amennassa!») i li prometia que l'aniria «a veure pel setembre, si a Déu plau»,¹⁵³ com efectivament ho va fer, en companyia de Collell, el 8 de setembre següent, dia del sant de Marià Aguiló, que aleshores estieujava amb la família a Sant Julià de Vilatorrada.¹⁵⁴

D'altra banda, l'epistolari Verdaguer-Panadès, custodiat a l'Arxiu Nacional de Catalunya i accessible per mitjà d'un CD,¹⁵⁵ ens permet de conèixer, al costat d'alguna carta de recomanació d'Aguiló a Verdaguer sense data (no oblidem que aleshores el sistema de recomanacions per a qualsevol feina o per qüestió d'estudis era habitual i comunament admès), una targeta datada el 24 d'octubre de 1888, en la qual Aguiló comunicava al seu «Benvolgut Mossèn Cinto» que «Lo refredat no'm dexeixir de casa, prou greu me sab. Escusa'm ab lo S[eny]or Marquès [de Comillas] a qui agraesch la honra que'm dispensa y entretant reb lo abraç del amich qui te anyora.»

El 1888 mateix Verdaguer va publicar el seu volum *Pàtria*, que recollia algunes de les peces que Aguiló havia lloat o fins i tot havia impulsat.¹⁵⁶ D'una manera especial voldria esmentar-ne «Lo gegant i la cativa», llegit

152. Publicat al meu treball «Jacint Verdaguer i la poesia popular», *op. cit.*, p. 89.

153. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, VIII. Transcripció i notes per J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas. Barcelona: Editorial Barcino, 1984, p. 123-124.

154. *Ibidem*, p. 124, n. 5. Ens consta que Verdaguer féu arribar a Aguiló un exemplar de la segona edició del *Dietari*, amb la dedicatòria «A mon estimat amich D. Marian Aguiló. Jacinto pre.» (citada per Joan REQUESENS I PIQUER. «Les dedicatòries de Jacint Verdaguer a Marià Aguiló», comunicació a aquest mateix col·loqui).

155. Agraïxo a Ramon Pinyol que me n'hagi fet arribat les fotocòpies conservades a la Universitat de Vic.

156. Vegeu l'edició citada a cura de Ramon Pinyol i Torrents, amb introduccions i notes molt completes. Joan REQUESENS I PIQUER. «Les dedicatòries de Jacint Verdaguer a Marià Aguiló», (*op. cit.*, n. 154) transcriu la dedicatòria de l'exemplar de *Pàtria* que Verdaguer oferí a Aguiló, ara a la Biblioteca de Catalunya: «A mon amich y mestre D. Marian Aguiló.»

per l'autor a Poblet, en l'excursió del maig de 1882 a què ja ens hem referit, al·lusiva a la conquesta de Mallorca per Jaume I,¹⁵⁷ i sobretot «A uns poetes catalans viatjant per Mallorca en temps de la guerra civil», datat el setembre de 1874 i que en la seva primera edició era titulat «Lletra enviada a D. M[arian]A[guiló] y a sos companys U[bach], M[atheu] y P[iroz-zini] en son viatge a Mallorca».¹⁵⁸ *Pàtria* conté encara un poema inèdit fins aleshores titulat «Davant d'un mapa», escrit segons Casacuberta entre el 1883 i el 1884, no solament dedicat «A Marian Aguiló», sinó amb una «Endreça» que l'enalteix i lloa la seva tasca de col·lector de cançons, de tradicions i de rondalles arreu de les terres de parla catalana:

Oh! vós que per lo nom i per la pensa
sou l'Aguiló de nostra Catalunya,
vós que heu seguit des d'Aragó a Colliure
ses gegantines serres d'una a una,
collint, perles del camp, sos cants i gestes,
flors que amb mà barroera el segle esfulla,
i amb les seves poètiques rondalles
alguna estrella del zenit caiguda;
entre les palmes d'Elx i de Mallorca
o entre les neus puríssimes de Núria,
tot davallant des de l'afrau al còrrec,
somiós enfilant-vos a l'altura,
portat en ses atlètiques espatlles
de l'infinit vers la celística bruna,
no la sentiú? no la sentiú com vola?
no la veieu com per los aires munta?¹⁵⁹

Una mica més tard, el Nadal de 1889, Verdaguer féu ofrena al fill de Marià Aguiló, «Angelich», d'un exemplar de *Jesús Infant. Nazareth*, «perquè sia imitador del infant Jesús».¹⁶⁰

157. Jacint VERDAGUER. *Pàtria*, p. 163-167. Al mateix recull hi ha també «Don Jaume en Sant Jeroni», referent igualment a Mallorca (ibídem, p. 368-374).

158. Ibídem, p. 375-382.

159. Ibídem, p. 325-329.

160. Citat per Joan REQUESENS I PIQUER. «Les dedicatòries de Jacint Verdaguer a Marià Aguiló», *op. cit.* (n. 154).

Aquella mateixa època, quan Verdaguer ja s'havia distanciat del marquès de Comillas i era a la Gleva, ell i Aguiló —juntament amb Ramon Picó i Campamar i altres— coincidiren a Barcelona el 19 de juliol de 1893, a les nocs de Narcís Verdaguer i Callís, en les quals Verdaguer celebrà la missa i el bisbe rebé el consentiment dels cònjuges.¹⁶¹ L'any següent, el 20 de gener de 1894, Verdaguer escrivia des de la Gleva a l'escriptor i mestre d'obres mallorquí Bartomeu Ferrà per informar-lo que, mitjançant «D. Plàcit Aguiló», li tornava uns gravats i li feia arribar un exemplar del *Roser de tot l'any*,¹⁶² cosa que vol dir que havia tingut contacte directe amb els Aguiló i que la confiança mútua es mantenia inalterada.¹⁶³ Encara al mes d'agost de 1894, Marià Aguiló i Francesc Matheu, que estiuejaven a Sant Julià de Vilatorrada, anaren a la Gleva, sens dubte amb la intenció de saludar Verdaguer. Aquest, però, no hi era i els trobà pel camí quan se'n tornaven. Van quedar, segons una carta de Verdaguer a Joan Batlle per la qual sabem aquests detalls, que aviat ell els tornaria la visita a Sant Julià.¹⁶⁴ Al mes d'octubre, encara des de la Gleva, Verdaguer escrivia al seu cosí Narcís arran de l'edició del *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa* i, tot comentant una «imperfeta versió del *Romancer*» de Milà que volia posar-hi, li insinuava que en demanés un text més correcte a Aguiló: «D. Mariano prou te la donaria millor si li demanasses».¹⁶⁵

161. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, VIII., p. 119. Una mica abans, el 7 de maig del mateix any, Verdaguer acompanyà als Jocs Florals el bisbe Morgades, que n'era president, i ens consta que també assistí a la festa Marià Aguiló, especialment invitat en representació de Mallorca, en l'avinentsa de «l'any XXXV» de la «restauració» dels Jocs. Cf. *Jocs Florals de Barcelona. Any XXXV de llur restauració. MDCCCXCIII*. Barcelona: Estampa «La Renaixensa», 1893, i M. Àngels VERDAGUER PAJEROLS, *Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona*, op. cit., p. 84.

162. També en féu arribar a Marià Aguiló un exemplar, amb la dedicatòria «Al Sor. D. Marian Aguiló dedica eixes flors del jardí de la Gleva, son hermità Jacinto» (citat per Joan REQUESENS I PIQUER. «Les dedicatòries de Jacint Verdaguer a Marià Aguiló», op. cit., n. 154).

163. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, VIII, p. 160. Podem afegir que el 1894 Collell va publicar el seu recull de poemes *Floralia*, dedicat «al amich y mestre En Marià Aguiló». El 16 de maig de 1894, Verdaguer escriví a Collell des de la Gleva per agrair-li que li n'hagués portat un exemplar (ibídem, p. 201-202).

164. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, IX. Transcripció i notes per J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas. Barcelona: Editorial Barcino, 1986, p. 10-11.

165. Ibídem, p. 24.

El mateix any 1894, Aguiló i Verdaguer, juntament amb Rubió i Ors i amb Balari i Jovany, formaren part del jurat que havia de seleccionar els poemes destinats a la *Corona poètica a Nostra Senyora Santa Maria de Ripoll*,¹⁶⁶ que aparegué a Vic el 1895, amb col·laboracions de Verdaguer i d'Aguiló i d'altres poetes mallorquins, com ara Victòria Penya d'Amer, Miquel Victorià Amer. M'imagino que això devia motivar contactes entre Aguiló, Verdaguer i Collell, bé que no en tenim constància documental.

Al segon semestre de 1895, quan Verdaguer ja havia abandonat la Gleva i s'havia instal·lat a Barcelona a casa de la família Duran, escriví a Josep Balari i Jovany per consultar-li quantes síl·labes tenien mots com ara *oració*, *prudència* o *constància*, i hi afegia: «Me sembla haverne parlat a D. Mariano, y no'm resolgué la qüestió, que per la poesia és grave.»¹⁶⁷ Això sembla indicar un distanciament pràctic entre Verdaguer i Aguiló, tot i que cal tenir present que Verdaguer sempre diversificà les seves consultes de tipus lingüístic.¹⁶⁸ En tot cas, ens consta per altres conductes que l'esclat de la «tragèdia» verdagueriana va conduir a un refredament de relacions amb Aguiló i amb altres amics que no volien trencar-hi, però que no aprovaven la seva actitud de rebel·lia enfront del bisbe Morgades i es dolien de l'escàndol públic que tot plegat produïa. El 3 de gener de 1896 Aguiló explicava a Forteza: «Me asseguraren que'n Verdaguer havia tornat a en Costa una carta que aquest li va escriure. Tu crech que me'n deyes qualque cosa; sabs que sia cert?, ja m'ho diràs. És assunto que me entristeix molt.»¹⁶⁹ Es tractava, no cal dir-ho, de la famosa carta en llatí

166. Cf. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, VIII, p. 190, n. 5 i 210, n. 1. Hi ha una al·lusió enigmàtica a les festes de Ripoll, del juny de 1893, a *Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, op. cit., p. 151: el 7 de juliol del mateix any Aguiló escrivia a Forteza que la malaltia no el deixà anar a Ripoll, però que sí que hi anaren el seu germà Plàcid i el seu fill Àngel. «Ni en Collell ni en Verdaguer hi foren (per coses llargues de contar)». Per a aquestes festes vegeu l'opuscle *Nova consagració de Santa Maria de Ripoll*. Vic, 1893, i per a l'absència de Collell, Joan REQUESENS I PIQUÉ. *Jaume Collell i la Renaixença*, I, op. cit., p. 403-409.

167. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, IX, p. 194.

168. Cal tenir present que el Nadal de 1895 Verdaguer féu arribar a Marià Aguiló el seu *Jesús Infant*, amb el desig que «sia metge y medecina de mon amich D. Marian Aguiló, solar y alegria de los seus, avuy y sempre» (citat per Joan REQUESENS I PIQUÉ. «Les dedicatòries de Jacint Verdaguer a Marià Aguiló», op. cit., n. 154).

169. *Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, p. 158.

que Miquel Costa i Llobera havia fet arribar a Verdaguer per mitjà de Ramon Picó i Campamar, l'octubre de 1895, tot demanant-li que reflexionés i se sotmetés als seus superiors jeràrquics, d'una manera similar al que Verdaguer mateix havia aconsellat —en nom propi i de Jaume Collell— a Gaietà Soler l'abril de 1889.¹⁷⁰ Aquest cop les coses s'havien enverinat molt i Verdaguer tornà la carta a Costa per correu, no sense copiar-la abans i deixar-la entre els seus papers.¹⁷¹

El gener de 1896 Aguiló explicava a Tomàs Forteza: «Feya un any y mitx que no havia vist a Moss. Cinto, y ab ell el vespre de la Puríssima vaig començar el costipat que encara dura. Me entristí molt...»¹⁷² S'havien trobat, doncs, el 8 de desembre de 1895. Feia pocs mesos que Aguiló havia rebut una carta de Lluís B. Nadal, que li contava al seu torn que havia trobat mossèn Verdaguer a la plaça del Pi i que n'havia tret molt mala impressió, i li resumia què es deia del «cas Verdaguer» als ambients de Barcelona i de Vic en què es movia, desitjosos de trobar una fórmula de reconciliació, però desenganyats de les gestions que fins aquell moment s'havien emprès.¹⁷³

Aguiló va morir sense tenir el goig de veure aixecada la suspensió *a divinis* a Verdaguer el 1898, després de la intervenció decisiva dels agustins d'El Escorial i del nunci apostòlic de Madrid, que no desitjaven de cap manera que l'afer s'enverinés encara més. El 9 de juny de 1897 Verdaguer escrivia a Justí Pepratx: «Déu tinga al cel a D. M. Aguiló», traspasat tres dies abans.¹⁷⁴ Pocs mesos més tard, l'1 de novembre de 1897, en un dels articles d'*En defensa pròpia*, feia al·lusió a una confidència que li havia fet «lo gran

170. Cf. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, VII, p. 37 («sumissió y humilitat, que per altres camins ni's pot anar a l'iglésia ni al cel. La virtut és la més gran arregladora del home, de les comunitats y del món. Ni una paraula heu de dir, ni heu de tenir un pensament que no sia de la més absoluta obediència, si voleu ser ministre del Déu que'ns ensenyà ab son exemple d'obehir als hòmens: *et erat subditus illis*. Qui us diga lo contrari us enganya; aparteu-vosen»).

171. Cf., per a tota aquesta qüestió i per a la intervenció de Picó, el meu treball «Miquel Costa i Llobera i Jacint Verdaguer». Dins: *Escriptors i erudits contemporanis. Tercera sèrie, op. cit.*, p. 123-156.

172. Mariano Aguiló y la «Renaixença», *op. cit.*, p. 159.

173. Vegeu el meu treball «Una carta de Lluís B. Nadal a Marià Aguiló sobre la tragèdia verdagueriana». Dins: *Escriptors i erudits contemporanis. [Primera sèrie]*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, p. 19-26.

174. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, X, p. 119.

poeta Aguiló» durant el temps de les seves preocupacions.¹⁷⁵ I el 21 d'agost de l'any següent, tot agraïnt a mossèn Antoni M. Alcover un opuscle sobre Tomàs Forteza que li havia fer arribar amicalment, li comentava: «Mes, com s'en van los hòmens de Mallorca! Los de per assí que no hi conexem més que gent de lletres, nos demanam si l'Illa s'és quedada deserta.» I li aclaria que quan el 1894 passà ràpidament per Mallorca, convidat per l'arxiduc Lluís Salvador, l'acompanyaren per Palma Tomàs Forteza i Pere Orlandis, ja difunts, i que només tingué temps per visitar-hi el bisbe Jacint Cervera i «al insigne Quadrado», també difunts. «Los quatre», afegeix, «me demanaren del mestre Aguiló, y ja fa més d'un any que és mort». En canvi, Verdaguer mateix, que «era lo més moridor», era «viu encara u pregant per tots aqueux y altres estimats difunts, que Déu tinga».¹⁷⁶

Poc temps després de la mort d'Aguiló, en una data que no podem determinar amb exactitud, Verdaguer va redactar unes pàgines plenes de recança sobre l'amic desaparegut, que quedaren enmig de les seves rondalles inèdites —tot i que més aviat es tracta d'un article necrològic— i que no han estat publicades fins no fa gaire, primer per Ricard Torrents i després per Andreu Bosch i Rodoreda.¹⁷⁷ Verdaguer hi evoca els tresors que guardava Aguiló, amb una certa avarícia, dins el seu estudi, i fa un gran elogi de la feina d'erudit i de poeta que havia dut a terme. Tanmateix es dol, com feien des de sempre amics i enemics d'Aguiló, que no arribés mai a tirar endavant els seus múltiples projectes: «Al matí estava animat a fer-ho i a la tarda ja n'estava refredat, i entre aqueix vaivé se n'hi anaven los dies i entre aqueix flux i reflux se li escorregué la vida», fins al punt que «morí gairebé abans de començar». Remarquem que Verdaguer coneixia bé l'obra poètica inèdita d'Aguiló, amagada «dintre negroses carpetes que encara em sembla veure. Allà tenia los *aniversaris* o poesies dedicades a la mort de la seva mare i les altres poesies dedicades a la mort,

175. Citat a «Una carta de Lluís B. Nadal a Marià Aguiló sobre la tragèdia verdagueriana», p. 20, n. 7.

176. *Epistolari de Jacint Verdaguer*, X, p. 216.

177. Ricard TORRENTS. *Verdaguer. Estudis i aproximacions*, Vic: Eumo Editorial, 1995, p. 303-310, i Jacint VERDAGUER. *Rondalles*. A cura d'Andreu Bosch i Rodoreda. Barcelona: Editorial Barcino, 1992, p. 320-328. La darrera edició és represa per Joaquim Molas i Isidor Cònsul dins Jacint VERDAGUER. *Prosa*, p. 515-518, que col·loquen el text no dins les rondalles de Verdaguer sinó dins un recull que han titulat *Lo cornamusaire i altres proses*.

que, cosa estranya, festejà des de jove fins a sos últims dies; les amoroses i religioses; los *consells*, aon hi ha estrofes admirables, i *Focs follets*, en què surt retratat de mà de mestre lo seu esperit mogut per lo desig de la publicació i aturat per la por de sortir al públic.»¹⁷⁸

M'excuso d'aquesta exposició tan llarga i tan minuciosa. La meua intenció era deixar clar que les relacions entre Marià Aguiló i Jacint Verdaguer foren constants, cordials i fecundíssimes des del moment mateix que es conegueren, als Jocs Florals de Barcelona de 1865, fins al final de la vida d'Aguiló, el 1897. Penso que tot el que he dit —i moltes altres coses que no he dit, que m'he descuidat o que serà possible d'afegir a mesura que coneguem la paperassa inèdita d'Aguiló i els diversos epistolaris literaris del segle XIX— permet de refermar la hipòtesi de treball amb què he començat: els contactes entre Aguiló i Verdaguer són molt més importants que els que hi havia hagut entre Verdaguer i Milà i Fontanals, i de molt més gruix que els que hi hagué entre Verdaguer i Collell, que es trencaren d'una manera lamentable els darrers anys de la vida de Verdaguer i que no es referen després de la seva retractació i de la seva incorporació a la diòcesi de Barcelona.¹⁷⁹

Aguiló va animar Verdaguer perquè recollís poesia popular, adagis i mots poc coneguts i se n'aprofità per a les seves col·leccions i per al diccionari que preparava, i Verdaguer l'ajudà amb goig i tant com va poder. Però ens consta que Aguiló, segons escrivia ell mateix, tenia «una doble intenció en demanar cançons» al seu jove amic: volia que s'enamorés «d'exa poesia y de la llengua»,¹⁸⁰ i estava molt satisfet dels resultats que havia tingut la protecció que li va dispensar de bon començament:

M'ha confessat moltes vegades que uns dels primers versos catalans que llegí y aprengué foren los consells *anònims* publicats per mi en lo *Calendari del Pagès* del 58.

Axò, la troballa dels *Minyons d'en Veciana* a can Coll, la ovació que comencí en los Jochs del 65, les empentes que li he pogut donar pel camí de la glòria y el tenirli ubert el diccionari per comprovar ses paraules y

178. Jacint VERDAGUER. *Prosa*, p. 517-518.

179. Per a la visió que Collell tenia de Verdaguer, cada vegada més crítica, vegeu Joan REQUESENS. *Estudis verdaguerians de Jaume Collell*, *op. cit.*, p. 189-238, especialment la dura carta a Fèlix Sardà i Salvany del 25 de juny de 1902, un cop mort Verdaguer (p. 217-219).

180. Text citat al meu treball «Jacint Verdaguer i la poesia popular», *op. cit.*, p. 80-81.

frases y la Biblioteca de S. Joan per papallonejarhi¹⁸¹ han estat les flors més buniques que he trobat en el camp del catalanisme ahont tantes espines hi ha hagut no mes que per mi sol.¹⁸²

Aguiló, que va defensar l'estil de Verdaguer davant els qui no en sentien ni en coneixien «la importància lingüística», posava en relleu que s'hi veia «la força del que vol usar sa llengua pagesa sense barrejarla ab la castellana ni sisquera amb la corrompuda de la ciutat».¹⁸³ Evidentment, cal situar aquestes paraules dins la concepció que Aguiló tenia de la llengua literària, font de múltiples conflictes amb Antoni de Bofarull i amb altres escriptors del moment. Ja hem comentat que el 1879 Aguiló es va disgustar per la crítica de Marcelino Menéndez Pelayo a *L'Atlántida*, que destacava «*el excesivo número de voces arcaicas, locales y apartadas del uso común que salpican su poema*».¹⁸⁴ No

181. Encara al pròleg del llibre pòstum *Perles del Llibre d'Amic i d'Amat*, signat a Miramar el 10 de desembre de 1895, Verdaguer recordava que havia tingut «la sort» de veure l'obra de Ramon Llull trenta anys abans «en la Biblioteca provincial de Sant Joan» (Jacint VERDAGUER. *Obres completes*. Cinquena edició. Barcelona: Editorial Selecta, 1974, p. 1009).

182. Text citat a «Jacint Verdaguer i la poesia popular», *op. cit.*, p. 86.

183. *Ibidem*, p. 87.

184. Marcelino MENÉNDEZ PELAYO. «La Atlántida, de Verdaguer». Dins: *Estudios y discursos de crítica histórica y literaria*, V. Santander: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1942, p. 101. Tot seguit M. Pelayo matisava la seva apreciació: «*Lejos de mí la idea de que el señor Verdaguer hubiera de escribir en el degenerado y neológico catalán que ahora se habla en las plazas de Barcelona y de Valencia. Buena y laudable es la idea de restituir la lengua clásica a su pureza, pero todo tiene sus límites, y yo por experiencia propia (y eso que me he educado y he residido mucho tiempo en Cataluña), aseguro al señor Verdaguer que pocos o ninguno de los antiguos monumentos literarios de la lengua de oc son de tan difícil inteligencia como la Atlántida*» (*ibidem*). Menéndez Pelayo no canvià les seves apreciacions respecte al català propugnat per Aguiló (i per Verdaguer, és clar). El 2 de novembre de 1893, per exemple, escrivia a Juan Valera parlant-li del *Romancer popular de la terra catalana* d'Aguiló, que aquest s'havia resolt a publicar «*después de medio siglo de esperanzas y promesas*». Tot i que considerava, amb raó, que «*las canciones que ha elegido para formar el primer tomo son preciosas, pero desgraciadamente no tienen novedad, porque todas ellas las había incluido Milá en la segunda edición de su Romancero*», considerava que «*el libro de Aguiló (si es que llega a ponerse a la venta, porque basta ahora no lo está) ha de llamar la atención en Europa a todos los amantes de las canciones populares. Además Aguiló le ha puesto un prólogo delicioso en un catalán que yo creo que no se ha hablado nunca y que recuerda las taraceas de D. Serafín Calderón*» (Marcelino MENÉNDEZ PELAYO. *Epistolario*. Edición al cuidado de Manuel Revuelta Sañudo, XII. Madrid: Fundación Universitaria Española, 1986, p. 326-327).

sembla que en aquest moment Aguiló fes cap manifestació pública de protesta, cosa molt lluny del seu tarannà. Però uns quants anys abans, dins l'article esmentat de *La Renaxensa* del 15 de juny de 1872, deixava ben clares les afinitats entre els poemes que presentava, del valencià Querol, del vigatà Verdaguer i del mallorquí Gabriel Maura:

Molt nos plahuen y enamoren exes tres flors novelles, que Deu nos en dó á nostra literatura cada mes de matx; tant que no hem pogut separar l'una del altre y entrelligades com les guardém pe'l sentiment mes intim de nostra ánima, en un sol ram les oferim á nostres lectors; per mes que sien cullides en camps distints y tinguen colors, fulles y aromes diferents.

¡Prou agradoses aparexen totes á nostres sentits; prou belles y süaus á nostres cors; igualment tendres, fresques y gemades, nudrides per la saba de nostra terra, il·luminadas per la llum de nostre sol y respirantne, á qual mes, olors catalanesques! Ja poden flayrarles los crítichs mes delicats, que de segur no sabrán distingir, quina d'elles sia catalana mes vera ni manco endevinarne pe'l llenguatge de les poesies la pátria de sos inspirats autors, cada un nat en diversa provincia de nostre antich reyalme.

[...]

Ni's conexien, ni s'havien vist may los tres poetes y ab tot concorden llurs veus, formen acort sos cants, cada un se correspon ab els altres y els enteném á tots qu'es maravella, descubrintlos parents de sanch, germans de llet y regonxentlos nets de nostres avis y fills de nostra mare.

L'unitat completa de llenguatge fou, sinó lo principal, lo primer, que notarem en les tres hermoses poesies, que tant nos cativen y precisament aquesta qualitat nos les ha fetes recullir de «*Las Provincias*» de Valencia, del «*Mensagero del corazon de Jesus*» de Barcelona y de la *Revista Balear*, de Palma ahont restaven escampades á fi de que en els fulls de la *Renaxensa* aplegades ressaltés mes y mes la seua semblança, confontent á tots aquells qui res mes saben veure en nostres composicions, que corrupteles de llenguatge, vaguedat de sentiments y amanerament d'estil; mallorquinismes, arcaïsmes y neologismes, convencentse per l'exemple que no son estroncades les deus de l'inspiració en nostra terra y de que no parlen pas nostres trobadors tan variat, tan estrany, y tant inintel·ligible, tan aspre y dur, tan confus y fosch, com malament s'ha volgut suposar; ans sí mes uniforme y constant sempre, mes natural y viu, mes bonich y dolç, mes clar y catalá cada vegada.

Nostres lectors poden judicar de qual part sia la rahó ab les següents poesies, les últimes qu'en nostra llengua hem vist estampades, y que hem cregut obres providencials de Deu pera demostrar quina mena de fruyts deu llevar y lleva nostra novament conreada literatura.

Aguiló, doncs, va contribuir tant com va poder a difondre el model de llengua de Verdaguer, que coincidia amb el que propugnava ell mateix, i tingué una importància decisiva en la seva formació lingüística i literària. D'altra banda, li obri les portes de casa seva i aprofità totes les avinenteses per presentar-lo als múltiples amics que el visitaven o als coneguts amb qui coincidia als Jocs Florals. Una altra vegada detallarem com entre aquests amics hi havia pràcticament tots els escriptors mallorquins del moment, des dels patriarques fins als joves estudiants, i m'imagino que hi hauríem d'afegir un bon nombre dels futurs amics valencians de Verdaguer, atès que Aguiló fou un pont amb aquests intel·lectuals a causa del temps que va passar a València.

Aguiló va conèixer molt de prop Verdaguer i, en les seves notes íntimes, no amagava que «la sotana li fou una camisa de força que modificà, no canvià, les manifestacions de la seua poesia» i constatava que, com Marià Fortuny, cercava «més el color que la bellesa» i que anava «a la seua, ab la força de voluntat del pagès (que la sab llarga) y del capellà que no té devers de família».¹⁸⁵ Podríem dir fins i tot que Aguiló va apostar per Verdaguer de bon començament i que no en quedà defraudat. En una nota personal molt antiga, en efecte, Aguiló pronosticava que «el cantor dels *Minyons den Viciàna*» volaria «més amunt que'n Balaguer y ab ayre més català», tot i que Balaguer es proclamava «vate && ja en ses poesies castellanes, y en sa 1ª catalana s'ho diu una pila de vegades», mentre que Verdaguer es declarava humil «poeta y fangador».¹⁸⁶

Verdaguer era home de poques paraules i li costava d'expressar els propis sentiments. No crec, però, que l'admiració que sentí tota la vida envers Aguiló fos gaire diferent de la que manifestava, fascinat, el seu amic de l'ànima Jaume Collell quan va conèixer el «senyor de les cançons» de qui tan bé li havia parlat en Cinto. En una carta que Collell va adreçar des de Vic a Aguiló, el 14 d'agost de 1865, recentment exhumada per Joan Requesens, li deia:

Molt senyor meu e inolbidable amic,

Inolbidable dic, perquè jamai se me n'aniran de ma memòria los forts bataments de mon cor al donar-nos les darreres encaixades de comiat, i encara que la nostra amistat sigui de quatre dies, a mi em sembla, com

185. Citat dins «Jacint Verdaguer i la poesia popular», *op. cit.*, p. 85.

186. *Ibidem*, p. 84.

vostè deia, que ja té quaranta anys d'existència; en una paraula, qu'és una amistat nascuda en lo bressol de cadascú dels dos.

He dit que mon cor batia amb força. I, com no havia de fer-ho al pensar que jo, tendre poeta que tot just amb mos tremolosos dits puntejo l'arpa, de la qual sols ne faig sortir rústecs i apagats sons, que jo, que encara parlo tartamudejant la llengua hermosíssima dels Jaumes i Muntaners, dels Peres i Ausiàs, apretava la mà d'un home envellit en la Gaia Ciència i del millor paladí de la llengua catalana? Ah, sí, D. Mariano, permet'm que li digui, encara que hage d'ofendre sa modèstia: al nàixer vostè, la llengua catalana arraconada per les valls i sotalades de nostra terra, amb los ulls escaldats de plorar son llarg desterro, es va estremir d'alegria perquè veia arribada l'hora de sa revivalla, l'hora en què son mantell ple de pols i algun tan arnat seria netejat i sargit amb sos mateixos retalls, que per cert no n'hi manquen i no ha de manllevar-los, en què sa corona de perles carregada tornaria a lluir com en los dies de sa major preponderància i esplendor en què reis i papes, militars, lletrats i comerciants li feien la cort i la rodejaven summisos com qui era una hermosíssima dama; veia, en fi, lluir lo dia en què se li havien de guarir los sécs i llagues que li han fet les lligadures que li posà un monarca cego i ple de rencor vers la lleial i honrada nació catalana, a la qual volia tallar-li la llengua no content de llevar-li la llibertat.

Però no ho logrà, pus no està lluny lo dia en què la llengua catalana encara que no torni a ser tan universal com era, recobrarà, no obstant, l'eminència cadira que li toca entre ses germanes, les neollatines. I llavors! ah llavors vindran sobre vostè quatre milions de benediccions de quatre milions de cors catalans i la Pàtria l'anomenarà son fill més estimat, i fins Déu li amanirà una bonica palma, pus palmes té Déu per los qui se sacrifiquen per sa Pàtria.

Però basta d'això, i li repetesc que no són paraules aquestes que la ploma les escriu i el cor no les sent, sinó que són l'expressió dels sentiments de què està ple mon pit.¹⁸⁷

187. Joan REQUESENS I PIQUÉ (ed.). *Jaume Collell i la llengua catalana. Selecció de textos*. Vic / Girona: Eumo Editorial / Universitat de Girona / Estudis Universitaris de Vic, 1994, p. 35-36.